

DESZCZ

Wstęp. Eksplicacja: Nazwa i derywaty. Kategoria nadrzędna. Rodzaje deszczu. Kompleksy i kolekcje. Opozycje. Pochodzenie. Przyczyny. Transformacje. Władza nad deszczem. Właściwości. Ilość. Zachowania. Skutki działania. Obiekt. Praktyki sprowadzania deszczu. Zakazy. Sposoby oddalania deszczu. Czas padania. Prace wskazane w czasie deszczu. Zdarzenia współwystępujące z padaniem deszczu. Lokalizacja – gdzie pada. Przepowiednie na deszcz, przepowiednie z deszczu. Wróżby. Ekwiwalencje. Symbolika.

Dokumentacja: Zagadki. Przysłowia. Przepowiednie pogodowe. Porzekadła agrarne. Modlitwa. Zamówienia i rymowanki. Pieśni adwentowe. Kolędy. Pieśni dożynkowe. Pieśni weselne. Pieśni zalotne i miłosne. Pieśni religijne. Przyśpiewki i pieśni okolicznościowe. Pieśni żołnierskie. Pieśni dziadowskie. Ballady. Bajki. Legendy. Opowieści wierzeniowe i zapisy wierzeń. Pisana poezja chłopska. **Bibliografia.**

Deszcz – woda spadająca z chmur w postaci kropeł – łączy niebo z ziemią, ożywia ją, podtrzymuje życie, symbolizuje zapładniającą siłę *nieba-ojca* wobec *ziemi-matki*. Współwystępuje z wiatrem i rosą, kontrastuje z ciepłem i suszą z jednej, a z mrozem, śniegiem i gradem z drugiej strony. W bajce deszcz, wiatr i mróz są braćmi lub szwagrami. Woda deszczowa ma trafiać w chmury za sprawą tęczy, która *pije wodę* z rzek, jezior i mórz i gromadzi ją w chmurach, skąd potem spada na ziemię w postaci deszczu (dlatego wierzy się, że z deszczem mogą spadać żaby).

Deszcz ma różną siłę (*mżawka, ulewa*), różną długotrwałość (*przelotny, słota*), różne skutki; przynosi urodzaj, ale w nadmiarze może stać się przyczyną kłęski (powódź); wiosenny daje urodzaj ziemi, a ludziom zdrowie i urodę, jesienny kojarzy się ze smutkiem, śmiercią, światem zmarłych. Bywa odpowiednio traktowany jako płacz nieba, porównywany do łez słońca (też Matki Boskiej), do złota (przysparza płonów, bogactwa) i do pereł.

Deszcz w rozpowszechnionym przekonaniu pozostaje w gestii sił nadprzyrodzonych i demonicznych. Władzę nad deszczem tradycja ludowa przypisuje osobom boskim i Matce Boskiej oraz świętym, zwłaszcza św. Piotrowi. Jest narzędziem w rękę Boga, przejawem jego mocy i władzy nad światem.

Wedle przekazów wierzeniowych z Polski południowej deszczami kierują demony, *planetnicy*, również *wiły*, duchy wiatru, smoki i czarownice. Przyczyną ulewnego deszczu może być czyjeś samobójstwo czy zabicie przez matkę nowonarodzonego dziecka, stąd za przewodników chmur deszczowych uważa się też dusze topielców, wisielców i *niechrzczeńców*. Wierzono też, że deszcz można wywołać niechcący, np. przez skoszenie tzw. *deszczowej trawy*.

Wedle ludowych przekonań deszcz można sprowadzić, wykonując specjalne działania, które mogą spowodować „otwarcie” wód. Za skuteczne uważano przelanie wody ze stawu/rzeki do studni i odwrotnie, sypanie maku do studni, oprowadzanie po polach objętych suszą nagiej dziewczyny i oblewanie jej wodą; także palenie ziół, gotowanie w kotłach wody, puszczanie na wodę wrót/drzwi, zanurza-

nie w wodzie krzyża, rozkopywanie mrowisk, kładzenie na ziemi kamiennych *bab*. W nowszych czasach praktyki te zastąpiono słowami modlitwy (*suplikacjami*).

Równie ważne było oddalanie niechcianego deszczu. W tym celu starano się odstraszyć chmury, m.in. stawiając przed domem łopatę używaną przy pieczeniu chleba (noszącą znamiona ognia), bijąc w dzwony, zapalając świece i ustawiając święte obrazy.

Eksponowane miejsce w kulturze ludowej zajmują przepowiednie deszczu i wróżby na deszcz oraz wróżby z deszczu, oparte na obserwacji światła niebieskich, zjawisk atmosferycznych, zachowania zwierząt i roślin oraz stanu organizmu człowieka.

Wyróżniany jest czas łączący kontrasty, kiedy *słońce świeci, a deszcz pada*, jest on traktowany jako magiczny, otwarty na działania czarownic i demonów, moment, gdy *na ziemię pada miód* albo *zaraza*. Deszcz w dniu ślubu ma zapowiadać kobiecie nieszczęśliwe pożycie (łzy i cierpienie; *opłakane życie*), padający podczas pogrzebu ma świadczyć, że dusza zmarłego pójdzie do piekła, deszcz w czasie zbiorów to zmartwienie.

W pieśniach miłosnych padanie deszczu sprzyja zbliżeniu młodych, a sam deszcz symbolizuje męskie nasienie: *Szumi deszczyk po leszczynie, twój wianeczek marnie ginie*. Zmoczenie dziewczyny (*leszczyny, brzeziny, olszyny*) przez deszcz zapowiada symbolicznie jej przyszłe macierzyństwo.

Deszcz w najstarszych kulturach był uważany za nasienie kosmiczne Herd Lek 31, Bied Sym 67, spadające nieba i zapładniające ziemię El Trak 189, Kop SSym 66, Kow Lek 81. Wierzono, że bóstwa nieba: *Baal, Hadad, Pardżanja, Indra, Thor, Zeus, Jupiter* deszczem zapładniają także zwierzęta i kobiety El Trak 85, Kop SSym 67, a wraz z deszczem z nieba na ziemię zstępuje także płodność umysłu Kop SSym 66, 67. Jednak równolegle nadmiar deszczu mógł zatopić ziemię (potop) Bied Sym 66, Mif Tok 1/240.

W kulturach tradycyjnych ważną rolę odgrywali „zaklinacze” deszczu. Gdy chcieli spowodować deszcz, naśladowali go przez pokropienie wodą lub udawanie chmur, jeśli natomiast chcieli go powstrzymać, posługiwali się ogniem i ciepłem. Praktyki takie odnotowano zarówno w Ameryce, Australii, Afryce, Azji, jak i w Europie Frazer 1996/84–88. Niekiedy zaklinanie deszczu odbywało się za pośrednictwem zmarłych, których wydobywano z grobów i polewano wodą lub proszono o deszcz Frazer 1996/89. W niektórych kręgach kulturowych władzę nad deszczem przypisywano ptakom (Australia, Afryka) i ropuchom (Indianie znad Orinoko, środkowe Indie) Frazer 1996/90–91. Powszechnie własności spowodowania deszczu przypisywano także specjalnym kamieniom (nazywanym *deszczowymi*), które należało zanurzyć w wodzie lub pokropić Frazer 1996/93.

Ja p oń c z y c y, gdy zawodziły prośby o deszcz, wymuszali go na bóstwie, wystawiając jego wizerunek na słońce. C h i ń c z y c y podejmowali podobne działania wobec boga *Lungwanga*, zamykając go na przykład w areszcie lub publicznie pozbawiając rangi bóstwa. Innym sposobem było obchodzenie w procesji ze smokiem, którego niszczone, jeśli prośby nie odnosiły skutku Frazer 1996/91.

W starożytnym Egipcie boginią deszczu, rosy i chmur była uosabiająca życiodajną wilgoć *Tefnut* – żona boga *Szu* Dem Sym 203.

Deszcz spadając z nieba, miał wyrażać przychylność bogów w podwójnym sensie, zarówno duchowym, jak materialnym. *Rigveda* – najstarszy zabytek indoaaryjski – wskazywał jego różne aspekty: *Ten, któremu sprzyjacie, Mitro i Waruno, / deszcz z nieba niech*

będzie napełniony miodem./ Błagamy was o deszcz, dar, nieśmiertelność./ O Najwyżsi, oblejcie nas mlekiem z nieba! To wy sprawiacie, że niebo płacze, purpurowe, nieskażone za: Chev Dic 4/32–33. *Indra* miał rozlewać deszcz i rozkazywać wszystkiemu co wilgotne, był uważany za bóstwo urodzaju El Trak 85. W Indiach płodną kobietę zrównywano z deszczem, tzn. źródłem wszelkiej obfitości Chev Dic 2/310.

W mitologii germańskiej personifikacją podstawowych składników atmosfery wiatru (powietrza), wody (deszczu) i ognia (pioruna) był *Wodan*, który przybywał w burzy i ciskając swój piorunowy oszczep, poił ziemię przynoszącym żyzność deszczem. Spokrewnione z tą boską personifikacją elementów atmosferycznych były demony wiatru i pogody oraz *koboldy* Wört Hoff 1/666.

W mitologii greckiej i rzymskiej bóstwami deszczowego nieba byli *Zeus* i *Jupiter* – gwarantami uniwersalnego porządku El Trak 92. Mogli również pojawiać się pod postacią deszczu, jak w greckim micie o *Danae*, która zamknięta przez ojca w podziemnej komnacie z brązu, przyjęła *Zeusa* (w formie deszczu) i poczęła z nim *Perseusza* Grim Słow 289.

W tradycji biblijnej, starotestamentowej, deszcz znajduje się w gestii *Jahwe* – jedynego władcy świata. Pojawia się jako warunek rozwoju życia zapoczątkowanego przez Boga: *Gdy Jahwe Bóg stworzył ziemię i niebo, nie było jeszcze żadnego krzewu polnego na ziemi, ani żadna trawa polna jeszcze nie wzeszła – bo Jahwe Bóg nie zsyłał deszczu na ziemię i nie było człowieka, który by uprawiał ziemię i rów kopał w ziemi, abyw ten sposób nawadniać całą powierzchnię gleby* Rdz 2,4–6. Życiodajny deszcz jest znakiem błogosławieństwa Pana: *Błogosławić im będę oraz ziemiom wokół mego wzgórza, będę zsyłał deszcz w dogodnym czasie, będzie to deszcz niosący błogosławieństwo. Drzewo polne wyda swój owoc, a ziemia wyda swój plon. Będą oni żyli bezpiecznie w swym kraju* Ez 34,26–27. Brak deszczu to wyraz przekleństwa i przyszłej zagłady: *Góry Gilboa! Ani rosy, ani deszczu niech na was nie będzie, ani pól żyznych! Tu bowiem została skalana tarcza mocarzy* 2 Sm 1,21 oraz zapowiedzianej Noemu kary Bożej: *Spuszczę na ziemię deszcz, który będzie padał czterdzieści dni i czterdzieści nocy, aby wyniszczyć wszystko, co istnieje na powierzchni ziemi – cokolwiek stworzyłem* Rdz 7,4.

W kulturze chrześcijańskiej deszcz symbolizuje łaskę Boga De Vries Dic 380, który nie przestawał dawać o sobie świadectwa, czyniąc dobrze. *Zsyłał wam deszcz z nieba i urodzajne lata, karmił was i radością napełniał wasze serca* Dz 14,17. Deszcz symbolizuje również oczyszczenie De Vries Dic 380, obmycie z grzechów Bied Sym 66, miłosierdzie Kop SSym 67; jest znakiem Mesjasza, który *zstąpi jak deszcz na trawę, jak deszcz rzęsy, co nawadnia ziemię* Ps 72,6.

W przedchrześcijańskich wierzeniach słowiańskich deszczem zawiadywały bóstwa burzy – *Perun* i *Perperuna* Giey Mit 62–63, El Trak 82. Miejsce *Peruna* w schrystianizowanej Słowiańszczyźnie zajęli Bóg, św. Eliasz, św. Jerzy Giey Mit 62–63. W tradycji ludowej jest obiektem czci i działań magicznych służących wywoływaniu go albo zatrzymaniu. Związane z nim wierzenia i obrzędy zachowują ślady starosłowiańskich wyobrażeń kosmologicznych – przywołują jego zapładniającą siłę, motyw hierogamii nieba i ziemi Slav Tol 2/106. Władzę nad nim przypisywano zmarłym przodkom, a także wisielcom i topielcom, których uważano za gospodarzy chmur (ujmowanych jako niebieskie stada krów, byków, wołów, czasem owiec), w zach. Bułgarii i Serbii – smokom, zmijom Slav Tol 2/107, w południowej Polsce – *planetnikom* Slav Tol 2/107. Wszystkim Słowianom znane jest również wierzenie o tym, że tęcza „pije” wodę z morza, a następnie zwraca ją na ziemię jako deszcz Slav Tol 2/107. W roli dawców deszczu występują też chrześcijańskie postaci: Bóg, Matka Boska, św. Ilja, św. Eliasz Slav Tol 2/107. U podstaw słowiańskich obrzędów sprowadzania deszczu leżą magiczne działania z wodą (oblewanie) i przy wodzie, np. przy źródle, rzece, studni, do których wrzucano przedmioty mające „otworzyć” zamkniętą wodę (wrota, furty itp.) lub narzędzia rolnicze Slav Tol 2/107–108, Żajw Ukr 199. Wszystkim Słowianom są również znane wyobrażenia desz-

czu zagłady (krwawego, kamiennego, ognistego), który jest karą za grzechy Slav Tol 2/111. Wspólne jest również ujmowanie go jako symbolu miłości, jak w ukraińskiej pieśni: *Oj, deszczyku, polewniku, polewaj, polewaj, kozaczeńku, do dziewczyny przybywaj, przybywaj. Czerwona kalino, czemu poczarniałaś? Czy suszy się boisz, czy deszczu pragniesz?* Żajw Ukr 199. Interesującym elementem kulturowym jest postrzeganie przez Słowian deszczu przy świecącym słońcu. Powszechnie uważa się, że wtedy czarownice robią masło Slav Tol 2/111–113, Żajw Ukr 199.

* * *

▮ W polszczyźnie ogólnej podstawowe znaczenie słowa *deszcz* to ‘krople wody spadające z chmur na niebie’, zaś przenośnie też ‘wielka ilość czegoś’, np. *deszcz kul, obelg, pocałunków*. Zdrobnienia: *deszczczyk, deszczek* ^{71c, 73a, 78a, 100}, *deszczyczek* ⁶⁷. Pierwotna fonetyczna postać wyrazu *deżdż* jest zachowana współcześnie tylko w odmianie tego rzeczownika: *dżdżu*, w liczbie mnogiej *dżdże*, i w pochodnych słowach, np. *dżdżysty* ‘deszczowy, słotny’, *dżdżysto*, *dżdżownica*, gw. zdr. *deżdżyk*. Odpowiedniki innosłowiańskie to ros. *dožd’*, ukr. *došč*, czes. *dešť*, serb. i chorw. *dăžd*, stcsłow. *doždъ*.

Etymologicznie słowo *deszcz* jest wywodzone ze starego złożenia **dus-dju-* ‘zły czas, zły dzień’ (przedrostek pejoratywny **dus-* jak w goc. *tuz-* i ie. **dju-* ‘dzień’, rdzeń ten sam co w pol. *dzień*) Sł SE 1/145, GamIv Ind 2/680. Mniej prawdopodobna jest hipoteza, że słowo *deszcz* „powstało z **duszg-*, powtarzającego się w litew. *duzg-ėti* ‘brząkać’, *duzgenti* ‘pukać’, *dunzgu* ‘grzmieć’, co się dźwiękonaśladowczem wydaje; w takim razie *deszcz* nazwany od odgłosu padania” Brüc SE 88.

Wyrazy pochodne utrwalają wiele cech deszczu, świadczących o różnych sposobach jego postrzegania i wartościowania: →*deszczówka* ‘woda pochodząca z deszczu, czysta i miękka’, *deszczowiec* ‘płaszcz chroniący od deszczu’, *deszczownia* ‘urządzenie rozpylające wodę w postaci sztucznego deszczu’; *deszczować* ‘nawadniać pole za pomocą sztucznego deszczu’, w gwarach też *deszczyc* ‘o deszczu: padać’ i *deszczyc się* ‘zanosić się na deszcz’ SGP PAN 5/488. Nadto: *deszczomierz* to ‘przyrząd do pomiaru ilości opadów deszczu’; *deszczownik* ‘zimowit’ ^{SCiesz 79}; rzadsze: *deszczodajny* i *deszczonośny* ‘taki, który przynosi deszcz’, *deszczoodporny* ‘nieprzepuszczający wody deszczowej, nieprzemakalny’.

↑ W słownikach polszczyzny ogólnej D. jest określany, podobnie jak →grad i →śnieg, jako *opad atmosferyczny* (z dodatkiem: w postaci kropel wody), jednak wyrażenie *opad* nie funkcjonuje w polszczyźnie ludowej, choć jest znane i rozumiane jako motywowane podstawowym czasownikiem *padać*. Okazjonalnie D. bywa opisywany jako *woda z nieba*, np. w przyspiewce z Mazowsza: *Nie dam siana, nie dam, bom go nie nasiekła, padał desc, padał desc* (wariantywnie: *pogody nie było*), *woda z nieba ciekła* ⁸⁵.

↓ Ze względu na: (1) jakość i mniejszą lub większą siłę, (2) czynności gospodarskie i sytuacje w naturze, (3) czas padania, (4) kierunek, z którego przychodzi, (5) skutki, (6) zjawiska towarzyszące różni się:

(1a) Drobny D.: *mżawka* (od *mżyć* ‘drobno padać’ o zimnej, mokrej mgłę i drobnym D.), *kapuśniak*, *kapuśniaczek* ^{powsz.}; *mglisty deszcz* / *deszczowa mgła* ^{SOWM}

4/127, *mgłëca* Sych SGKasz 3/83; *ćma* (też ‘mgła’, ‘ciemność’), *ćmięga* (od *ćmić*) SGP PAN 5/286; na Kaszubach *dącznica* / *dączeni deszcz* (od *daka* ‘mgła’) Sych SGKasz 1/186; *kurzocha* (od *kurzyć* ‘padać, prosić’) Sych SGKasz 2/308; *mączka* Sych SGKasz 3/122, *miączczëzna* (też ‘drobny śnieg’) Sych SGKasz 3/149; *popręcza* Sych SGKasz 4/138, *rząszczk* (od *rzęsić* ‘drobno padać’) Sych SGKasz 4/392; *seradelowy/szeczający/owczy deszcz* ‘gęsty, drobny’ SGP PAN 5/480; *siąpa, siąpawica* (od *siąpić*) Bor SE 544, *sikolęc* Sych SGKasz 5/45; *srakutnica* (znaczy też ‘biegunka’) Sych SGKasz 5/141, *szeczający deszcz* ‘mżawka’ SGP PAN 5/482, *ślękwa* Dek Sier 329; *zadącznica* Sych SGKasz 7/365. O drobnym D. padającym powoli i leniwie mówi się *drzemka* SGP PAN 6/393, *polatawa* Sych SGKasz 7/233; *żelazny deszcz* ‘zimny, marznący; grad’ SGP PAN 5/482; *złóźdz* ‘zamarzający deszcz’ Sych SGKasz 6/226, obocznie *złódz, złódz* Sych SGKasz 6/305.

(1b) D. padający z różną siłą i gwałtownością: *ulewa* powsz., *nawała* Szym SDom 4/646, *nawałnica* 94b, 132; *zlewa* 60, *leja* SCiesz 167, *lejówka* Sych SGKasz 2/349, *lejba* Sych SGKasz 2/348; *buja* Sych SGKasz 1/85; *chylawiszcz* SGP PAN 4/216; *doraznica* Sych SGKasz 1/232; *fluta* Bar Tekst 38, *flutawa* TN Giełczew 1971; *flaga* SGP PAN 7/559; *fala* (bo pada *takimi falami*) SGP PAN 7/408; *naremnica* Ziemia 1910/535; *paškawa* Ziemia 1910/535; *pluta* K 8 Krak 316, *smaruga* Sych SGKasz 5/92; *szoruga* (bo *szoruje*) SOWM 5/187, *szudera* ‘deszcz gwałtowny z wiatrem’ Nitsch Tek 46, na Kaszubach *husz* Sych SGKasz 7/95 (z niem. *husch* ‘szybki’); *lëmica/lëmnicza/lëmniawa* Sych SGKasz 2/352 (od *lëmic* ‘bić, uderzać’), *ruks* Sych SGKasz 7/277 (z niem. *Rucks* ‘uderzenie’), *ulicha* SCiesz 308; powsz. *oberwanie chmury* SGP PAN 3/592; gwar. *obłok się przerwał* SOWM 5/29; powsz. *leje, lało, lunęło jak z cebra*; D. padający gęsto, dużymi kroplami to D. *gruby, kapny* SGP PAN 5/480, *kapulec* (od charakterystycznych odgłosów *kap kap*) Sych SGKasz 2/132, *ciapropy* SGP PAN 4/255; też *namłotny, srogi, tęgi, uliszny, wałowy, walisty, zlewny* SGP PAN 5/480.

(2) Odpowiednio do czynności gospodarskich i zdarzeń w przyrodzie: *siewka* ‘drobny deszcz, przy którym dobrze siać zboże’ Szym SDom 7/988, *siewak*, *gnojak* SGP PAN 5/480; *brukowi deszcz* ‘drobny deszcz padający m.in. w porze sadzenia brukwi’ Sych SGKasz 7/23, też *wręcck* [od nazwy brukwi] Sych SGKasz 6/106, *drozdowy deszcz* ‘drobny deszcz w okresie gdy drozdy szykują się do odlotu’ SGP PAN 5/482, *gęsi deszcz* ‘drobny deszcz, przed którym gęsi uciekają do domu a. deszcz na wiosnę, gdy się gęsi lęgną’ Sych SGKasz 1/310 inaczej *gąsiczk* Sych SGKasz 1/312; *kapustni deszcz* Sych SGKasz 2/134 pierwotnie ‘padający w okresie sadzenia kapusty’.

(3) Ze względu na czas trwania. D. długotrwały to *deszcz krajowy/landowy/polny/szlagowy/światowy* SGP PAN 5/482 → słota. W zależności od pory roku, miesiąca i pory dnia wyróżnia się D. *wiosenny* i *jesienny*; *deszcz marcowy*, → *majowy*; szczególne cechy ma D. *poranny*, zob. dalej. D. *przelotny* to: *przegonek* Gaj Rozw 136; na Kaszubach wg Sych SGKasz *płatśędło, płatśawa* 4/89; *przeriwk* 4/189, *przepadawica* 4/188; *psotawica* 4/210, *wałowi deszcz* ‘krótkotrwały’ 6/51, *tączka* 5/332; nadto: *twëra* 5/415 (może z niem. dial. *dwer* ‘w poprzek, ukośnie’ BorPop SEK 5/184); *strzëgówka* 5/187.

(4) Kierunek, z którego przychodzi: Jeśli ze wschodu to *stara baba* SGP PAN 1/211; jeśli północny, który długo pada, to *morski deszcz* Sych SGKasz 3/113.

(5) Z uwagi na skutki działania najbardziej typowe to nazwy odsyłające do zmoczenia, stąd: *mokwa, żmiączka* Sych SGKasz 6/312; *plusk* 16a, *pluskawica* 50c, *pluskota* → słota; od uderzania: *bija* Sych SGKasz 1/111, *rżniątka* Sych SGKasz 4/373; *rżniawa*

Sych SGKasz 4/374; *siekawica* Sych SGKasz 5/29; *preczk, pręcza* (od *prac*) Sych SGKasz 4/165; *ubijak* Sych SGKasz 6/7; od następstw: *namulnik* Sych SGKasz 3/186, *podmiwajk* Sych SGKasz 4/103, *potop* Sych SGKasz 4/149, *grzębowi* (bo rosną po nim grzyby) Sych SGKasz 4/6, *bieda* SGP PAN 2/155.

(6) Ze względu na zjawiska towarzyszące. D. ze →śniegiem to *brzęg* Sych SGKasz 1/68, *chāj* Sych SGKasz 2/19, *chaja* SCiesz 61; *chlapa* SGŚ Wyd 4/82, *chlapanina* SGP PAN 3/506, *chlastaczka* i *chlastawica* SGŚ Wyd 4/86–87; *ciaplaczka* i *ciapleta* SGŚ Wyd 5/37; *ciapraka* SGP PAN 4/255 i *ciaproty* SGŚ Wyd 5/39, *ciaplawa* SGP PAN 4/253, *ciapa* SGP PAN 4/281; *ćpa* SGP PAN 5/287; *czaprucha* SGP PAN 4/634; *drzysta* (też 'biegunka') SGP PAN 6/414, *zdrzeta* Sych SGKasz 6/206, *drzystówka* SGP PAN 6/416, *drzystawica* i *drzystoglista* SGP PAN 6/415; *glęsta* Sych SGKasz 1/319; *macz* (też 'rozmokła ziemia') Sych SGKasz 7/159; *plęsk, pluskotnica* Sych SGKasz 4/74; *plęzdra, plęzawica, plęzgota* Sych SGKasz 4/78, *plęzgroda, plęzgrowina* Sych SGKasz 4/79; *pluchota* Sych SGKasz 7/227 i *pluta* SCiesz 220; *pręgel* Sych SGKasz 4/167; *pużabuta* Sych SGKasz 4/236; *srakuta* Sych SGKasz 5/141; *śnieznica* Ziemia 1910/534. O padaniu D. ze śniegiem: *plęzgać* Sych SGKasz 4/78; *plęszczęć* Sych SGKasz 4/74; *trzapac* Sych SGKasz 5/397; *chajac* Sych SGKasz 2/20; *kwaczac* Sych SGKasz 2/312; *walęc* Sych SGKasz 6/48. O padaniu zamarzającego D.: *złódzęc* Sych SGKasz 6/305.

Z kulturowego punktu widzenia D. jest wartościowany ambiwalentnie, jako siła życiodajna lub przynosząca skutki negatywne, *zły deszcz* 'grad' SGP PAN 5/482, a przy końcu świata wręcz niszczące, →świat 152A, →deszcz ognisty, →deszcz kamienny, →deszcz krwawy, deszcz morowy.

✚ D. współwystępuje z →ziemią, w zagadce *Ojciec strzela, nie nabija, matka zjada, gęby nie ma* 1; i z →błotem: *Idzie wojsko poprzez wieś, błoto, słota, siąpi deszcz* Szew Niech 351;

z →wiatrem: w przyspiewce górala *deszczyk wykapał, wykołysał wiat* 86; w pieśni żołnierskiej oddział partyzancki *w noc ciemną się wlecze, wicher ziąbi ciała i deszcz z góry siecze* Szew Niech 410; z wiatrem diabelskim, bo to diabeł sieje ziarna wiatru K 42 Maz 594; z wiatrem, gdy baba idzie do kościoła ochrzcić syna Twardowskiego Cisz Krak 24;

z →rosą – w pieśni o kalinie, która *drobny deszcz piła, rosa zbierała, w majowym słońcu liście kapała* SOWM 4/92, war.: Bart PANLub 4/499;

z →gradami, →mrozami, →śniegami, które wraz z całą naturą oplakują śmierć Jezusa K 20 Rad 103, Miod Pas 97.

D. z wiatrem, śniegiem i gradem towarzyszy działaniom sił nieczystych K 17 Lub 76, diabła Dek Sier 119.

↔ D. jako element niepogody jest przeciwstawiany →pogodzie powsz.; S U S Z Y Mosz Kul 2/50, →ciepłu: *Jak ciepło było, to świnie pasał, jak deszczyk rosił, to do mnie hasał* 81.

✕ D. pada z nieba, leci z niebosłonu 131, z niebieskich czeluści 132, pada, gdy na niebie dziury 2, zob. też 8; spada z chmur, gdy chmura się przepełni 117, 121. W pieśniach: *idzie chmura, będzie deszcz* 63, 72c; *czarna chmura, deszcz leje* 61, 72. Przysłowie *Z wielkiej chmury mały deszcz* oznacza sytuacje oczekiwanego, ale niespełnionego zagrożenia 16.

Zgodnie z dawnymi wyobrażeniami woda w chmury trafia za sprawą tężcy, która *pije wodę* z rzek, jezior i mórz, gromadzi ją w chmurach i spuszcza na ziemię, →tęcza. D. miał padać, gdy *wodne baby* wylewały wodę przez otwory w chmurach Kul Wiel 3/519. Na Kaszubach uważano, że D. powstaje, ponieważ morze się gotuje (unosząca się nad morzem *ropa*, tj. para, spada na ziemię w postaci D.) Sych SGKasz 1/347.

▣ Wierząco, że przyczyną ulewnego D. może być czyjeś samobójstwo LL 1996/6/45. Wierząco, że jeśli matka nowonarodzone dziecko zakopie, D. pada tak długo, aż woda wymyje ciało i zabierze ze sobą Baz Tatr 153.

▣ Z D., który zamarza, powstaje →grad. W przekazach mitologicznych w postaci drobnego D. z nieba na ziemię miał spadać zbuntowany Archanioł z dziećmi chórami strąconych aniołów 116. W pieśniach weselnych zmarli rodzice (ojciec lub matka) proszą Boga, by mogli zejść (z) *drobnym deszczem/deszczukiem* na ziemię, by sprawić córce/synowi wesele 62.

♣ Władzę nad D. (a) ma Bóg 53, 94, Mosz Kul 2/713, stąd w przemowie weselnej *deszczyk boży* Udż Krak 68. *Wola Opatrzności lepij wię, kiedy dać deszcz, a kiedy pogodę* K 8 Krak 288, podob. K 45 Gór 496. D. może być narzędziem kary wymierzonej przez Boga, np. za pracę w dniu Wielkiejnocy K 7 Krak 50, za ciężkie przewinienia, D. *siarczysty, ognisty, kamienisty, krwawy*. Kara za grzechy był potop, kiedy *desc łó bez sterdziesci dniów i noców nieprzerwanie* PSL 1973/4/196, →potop. W pieśni dożynkowej prosi się Jezusa, by nie karał *zlewami* 60. Bóg rządzi D. za pośrednictwem Abrahama, Jezusa, św. Piotra 108, świętych Piotra i Pawła Kul Wiel 3/524, Wojew Opocz 87, św. Eliasza PSL 1993/3–4/119, św. Marka (25 IV) – patrona wiosny i deszczu Drab Podl 51, św. św. Serwacego, Pankracego i Bonifacego Chmiel Księż 117, św. Medarda Kul Wiel 3/524. Św. Idzi sprowadza D. w czasie posuchy, a słońce, gdy jest słońce K 10 Poz 380. Przed żniwami do św. Kajtana (7 VIII) modlono się: *Święty Kaltanie! Dej bez dęscu z pól sprzątanie* Święt Nadr 574. W żartobliwych legendach Abraham/św. Piotr/Jezus nie dosłyszają i zsyłają D., nie gdy ludzie oń *proszą*, ale gdy *koszą* 108.

(b) Wedle wierzeń z Małopolski i centralnej Polski D. rządzi *planetnicy* 118–125, zwani też *chmurnikami* 121b, *oryjaszami* Grzeg Spisz 144; *planetnicy* biorą wodę na deszcz z Morza Czarnego, albo wyciągają ją z bagien 120a i dlatego z D. mogą spadać na ziemię żaby i inne błotne zwierzęta 120b. *Planetnik* prowadzi chmury w okolice, gdzie ma spaść deszcz i grad 118. *Planetnicy* mogli też ostrzegać ludzi przed D. 125c. D. może być narzędziem zemsty *planetnika*, który zalewa deszczem całe wsie, gdy się na kogo zagniewa 125a, pola swoich pomocników *planetnik* omija 125b.

(c) Sprawcami D. miały być także *wiły* K 20 Rad 262, bo wzrokiem mogły sprowadzić deszczowe chmury Mosz Kul 2/648.

(d) Uważano, że D. jest też rozsiewany przez *duchy wiatru* Dek Sier 87, *duze zmarłych* Mosz Kul 2/484; →wiatr.

(e) Miały nim też rozporządzać *czarownice* Wisła 1887/17, Wisła 1889/492, Wisła 1900/774, K 15 Poz 127, Goł Lud 163, które mogły go zatrzymać Wisła 1887/60, Wisła 1889/503, Wisła 1898/208–209, Wój Klech 109, sprzedać diabłu Wisła 1887/220. Wedle opowieści wierze-

niowych czarownice mogły wysiadywać lub podkładać pod kury specjalne jaja, w których były deszcz, grad, susza, robactwo, wojna Bar Pil 101, 102.

(f) Na Podhalu mówiono, że sprawcą D. jest głodny smok, mieszkający w górach Baz Tatr 102, podob. Grzeg Spisz 76, a D. pada wtedy, kiedy czarnoksiężnik wyprowadza smoka z jamy i przeprowadza go do gorących krajów MAAE 1904/37.

(g) Kaszubi za sprawców D. uważali Szwedów, por. fraz. *Szwejdë jadu* ‘zanoi się na D.’ Sych SGKasz 5/311.

D. bywa antropomorfizowany jako postać działająca – w kolędzie deszcz, słońce i księżyc to Trzej Królowie 58. W bajkach D., mróz i wiatr są szwagrami / braćmi 102, por. 103. W przysłówkach góralskich zwracają się do D., prosząc, by nie padał 83, wrócił do nieba 87.

○ D. *drobny* powsz., zdr. *drobniusierki* K 16 Lub 210, w pieśniach weselnych i miłosnych *pada, porania, rosi* zwykle rano, szczególnie w niedzielę rano 62a, c, 67, 68, 74a, rzadziej w sobotę z rana Płat Krak 361, we wtorek z rana (w dniu ślubu) 62a; w pieśniowych formułach niemożliwości dziewczyna ma *uprząć dratew/nici z deszczyku drobnego* 80;

mały 16, 34; *chwilowy, przelotny* s SFr;

duży K 18 Kiel 181; *wielki* K 12 Poz 308; *gruby, hruby* Nitsch Tek 46; *obfity* K 42 Maz 594, *rzęsisły* 33a, *rzęśny* ZWAK 1882/195, *ciężki* Baz Tatr 86, *silny* Stef WarmOp 75-76; *gęsty, nagły, nawalny, raptowny, ulewny* sFr, *gwałtowny* 97, *straszny* TN Łązek Ordynacki 1967, *straśliwy* PSL 1973/4/196, *okrutny* Baz Tatr 115;

powolny: *Dajże, Boże, descu powolnego, niechże mu się nie spiesy, a niechże się ta dziewczyna nasa, dziś w wianeku uciesy* 66a;

wiosenny D. jest zapowiedzią urodzaju 31, 33, 34, 36 →deszcz majowy; oraz pogodnej jesieni 25b. Na Podhalu o szkodzącym D. mówi się, że jest *zły* Baz Tatr 85.

D. jest *czysty*, nie brudzi, co oddaje żartobliwe porzekadło dialogowe: *Padze! – Deszcz nie sadze!* NKPP deszcz 21, jest *przeźroczysty* TN Krasiczyn 1985.

W bajkach funkcjonuje żartobliwy motyw imitowania D. szczególnego rodzaju (krwawego, cuchnącego), w celu ukrycia jakiejś prawdy (kradzieży drzewa w lesie, znalezienia pieniędzy) 104, por. 105.

♣ Ilość: *kropla* 59, 82, 132; *kapka* Zar Śląsk 73; podobny do pereł 131; *strumienie deszczu* Płat Krak 709, *potoki deszczu* 132; wiosną dużo D.: *ceber/korzec/wiadro/beczka/putnia/mierzica/miska* – daje mało: *łyżkę/warzeczkę/miarkę błota* – natomiast jesienią *kropla/łyżka/kwarta* D. – daje *garniec/ceber/korzec/beczkę błota* 51.

Ilościowa charakterystyka D. zawarta jest w czasownikowych nazwach zdarzenia: jeśli mały i słaby, to *kropi/mży/pryska*, jeśli duży i silny, to *leje/bije/siecze* (por. też wyżej nazwy D.: *mżawka, kapuśniaczek – ulewa, leja* itd.); a także w zróżnicowaniu form słowotwórczych: *kropi – pokrapuje* (‘trochę, mało’), *roni – porania, leci – polatuje, pryska – popryskuje* itp., zob. wyżej.

Fraz. *dostać się/wpaść/trafić z deszczu pod rynnę* ‘znaleźć się w położeniu gorszym od poprzedniego’ s SFr, war. ... *z deszczu pod okap* Wit Baj 293; przysł. *Kto małych cierpień unika, z deszczu pod rynnę pomyka* NKPP cierpienie 2.

■ O zbliżającym się D. mówi się, że *zanosi się / zbiera się na deszcz / grozi deszczem / deszcz wisi w powietrzu* s SFr, *idzie na deszcz* Szyf MiW 156, *ma się na deszcz* Szym Dom 347; gdy nadciąga, mówi się, że *chmuli* SCiesz 63, *chmury kwitną* Sych SGKasz 2/316; por. też cytowany wyżej fraz. *Szwejdę jadu ‘zanosi się na D.’* Sych SGKasz 5/311.

D. *pada, leje, zacina* s SFr, zob. MAGP 5/18–19, oraz wg SGP PAN 2/7: *becha, bije, chlapie, chlusta, chlupie, chlapta, ciaka, ciapie, ciapka, ciaplarzy, ciupie, ciurkuje, czapie, czurzy, deszczy/dżdży; dorzyna, dziabie, dzierga, dziurzy, fląży*; nadto: *chlaszcze* SCiesz 62; *chłaści* SGŚ Wyd 4/88; *idzie* (na Śląsku, w Małopolsce MAGP 5/18–19), *leci* SOWM 4/20, Pieś Śl 2/163; *lęmi* Sych SGKasz 2/351, *sieczce* Sad Podh 35, *padze* MAGP 5/19), *żga* ZWAK 1877/55. Jeśli D. jest silny, mówi się, że *leje jak z cebra* s SFr (stąd *cebruje, cebreni* SGP PAN 3/348), *jak z konwi* Nitsch Tek 46, *jak z cewki* SOWM 1/277, *chlusta jak z węborka* SGP PAN 3/552.

Drobny D.: *barłóży się* SGP PAN 1/401, *bruźdzy* SGP PAN 5/480, *ciabrzy* Ziemia 1910/534, *ciągnie się* SGP PAN 4/277, *ciąka* SGP PAN 4/281, *ciąpi* SGP PAN 4/281; *chlapie* s SFr, też o D. ze śniegiem SOWM 1/284; *cedzi* SCiesz 60; *czyka* SGP PAN 5/243, *ćpa* SGP PAN 5/289; *durka* SGP PAN 5/480, *durcy* Ziemia 1910/534; *fuczy* SGP PAN 7/646; *kapie* Śmieł Opol 44; *kropi* s SFr, MAGP 5/19; *kurzy* Szym SDom 3/469; *lezie* SGP PAN 5/481, *papraci* Ziemia 1910/534; *pluci* Ziemia 1910/534, *placze* Sych SGKasz 4/84, *pluzy* Ziemia 1910/534; *polatuje* MAAE 1898/78 Podhale; *pokrapuje* MAGP 5/19, *pokrapia* K 21 Rad 30, *mgli* MAGP 5/19, SOWM 4/127, *mży* s SFr, MAGP 5/19; *pryska* MAGP 5/19, Sych SGKasz 4/168, *popyrskuje* SCiesz 229, *pryszczczy* Szcz Ant 880; *roni* K 25 Maz 59, *porania* K 16 Lub 255; *rosi* s SFr, MAGP 5/19, *rumoli* MAGP 5/19; *sapie* ‘jeszcze pada, ale lekko’ K 17 Lub 214, *sieje się* MAGP 5/19; *siąpi* s SFr, MAGP 5/19, *sipi* MAGP 5/18–19, *śląpi* MAGP 5/18–19, *trzeponce* Ziemia 1910/534; *żmi* Sych SGKasz 6/312.

Wydaje dźwięki: D. *szumi, szemrze, pluszcze* s SFr; *rumoli* MAAE 1898/94; w pieśni: *deszcz jesienny smutne pieśni gra* Szew Niech 360; w wierszu *deszcz leci z niebosktonu, milczący, cichy, nie słycać słowa, co w szelest zakute* 131.

■ D. jest przyczyną urodzaju, ale i klęski; *moczy i orzeźwia ziemię, c z y ś c i ją* K 42 Maz 492; w żartobliwej pieśni córka zastanawia się: *Moja matka, co to jest, jak desc pado, mokro jest* Maj Śląsk 137; jest *życiodajny, zapładnia ziemię* Kul Wiel 3/507, w zagadce jest *ojcem wobec ziemi-matki* 1; wiosną i w lecie przysparza dobytku 5. D. wiosenny sprawia, że ma się zdrowe włosy i piękną cerę, wszystko rośnie, → *deszcz majowy*; fraz. (coś) *mnoży się jak grzyby po deszczu* s SFr. W pieśni: *Polij dyscu, polij, po suchy dolinie, zeby trowka rosta* Sad Podh 58.

W pieśniach zalotnych i miłosnych D. sprzyja zakochanym 67–76; polewa topołę, by się zazieleniła K 2 San 137; rutę panny ZWAK 1879/194; *s u m i po leszczynie*, gdy dziewczyna traci wianek K 27 Maz 271, 272.

Silny D.: *bije* (w coś) s SFr; może *zabić* 93; *wykłada, powala zboże* Kul Wiel 1/257, *niszczy zbiory* Kul Wiel 3/519, *wypłukuje i żłobi ziemię* K 2 San 17. Wierzono, że może wywołać *przestrach* u dziecka K 48 Ta-Rz 302–303. Dziecko, które chodzi po deszczu ma *dostawać piegów* Łęga Malb 136.

Z D. mają spadać *żaby i ryby* ZWAK 1878/125, ZWAK 1881/125, K 7 Krak 113, Kul Wiel 3/519, szczególnie *zielone żabki (rzekotki)* ZWAK 1881/162, Szyf MiW 154, K 7 Krak 165, Peł Dem 60, *małe żabki* K 42 Maz 405; *salamandry* ZWAK 1881/162; *robactwo* Peł Dem 60, → *ęcza*. We fraz. (coś) *spada jakby z nieba (z deszczem)* NKPP padać 29, tamże war.: . . .

jak żaby/ryba z deszczem, ... jakoby ze śniegiem, ... jak z obtoków. W Małopolsce uważano, że to *planetnicy*, wylewając wodę z łodzi szuflami, wyrzucają i żaby Święt Nadr 512. Po D. można znaleźć *kłobuka/chobołda* ‘demona sporzącego dobytek’, w postaci czarnej zmokłej kury K 40 MazP 54, Szyf MiW 108, Peł Dem 142.

◆ D. jest pożądaný (zob. dalej sprowadzanie D.), ale równocześnie człowiek kryje się przed nim Nyr Kar 169, *chroni się, przeczekuje go* s SFr, por. przysł. *Wielka tarapata, dziurawa w deszcz chata* 12. Tę ambiwalencję oddaje zag.: *Jak mnie nie ma, to mnie żądają, a jak jestem, przede mną uciekają.* (Deszcz) 7.

Fraz. *czekać, pragnąć, wyglądać (czegoś) jak kania deszczu (dżdżu)* ‘wyglądać czego niecierpliwie’ s SFr, *częc są* [czuć się] *jak kania bez deszczu* ‘czuć się źle’ Sych SGKasz 2/129, jest motywowywany legendą o kani, która odbywa karę za macenie wody w studni Matki Boskiej albo za próżnowanie, gdy inne ptaki kopały staw itp. 112, podob. żoła 113. Według legendy schronienia przed D. udzieliła Matce Boskiej brzoza TN Tyszowce 1985, zob. też Lud 1902/253.

Praktyki sprowadzania deszczu. Wedle przysłowia *O deszcz i śmierć prosić nie potrzeba (same przychodzą)* 11, ale kultura ludowa zna wiele praktyk służących sprowadzaniu D. Wierzono, że aby sprowadzić D. należy:

(a) zabić żmiję położyć na słońcu, tj. w miejscu nasłonecznionym, aby sprowokować „płacz słońca”, czyli D. ZWAK 1881/181, ts. Baz Tatr 99 →słońce; można też było zabić jaszczurkę MAAE 1908/136 lub jaskółkę (i włożyć ją do wody) ZWAK 1879/13;

(b) do wody wrzucić różne przedmioty, np.: sypać mak na wodę Wisła 1894/810, do studni Wisła 1903/434, K 34 Cheł 159, Drab Podl 116 (mak poświęcony na Matkę Boską Zielną ZWAK 1887/207); przelewać wodę ze stawu/rzeki do studni i odwrotnie Fed Żar 283, zwłaszcza wodę pochodzącą zza granicy wioski Fed Żar 283, przynieść wodę spoza granic wsi Drab Podl 116.

(c) palić ognie na polach Mosz Kul 2/299; na polach palić paprocie Fed Żar 283; okadzać obejścia dymem z palonych wianuszków ZWAK 1882/218, święconych w dniu Matki Boskiej Zielnej TN Krasiczyn 1985, →dym;

(d) gotować wodę w kotłach Mosz Kul 2/299; wywieźć beczki z wodą na najbliższą górę Wisła 1889/503, lać wodę przez rękaw Szyf MiW 39;

(e) puścić na wodę drzwi Pęk Biłg 237, furtki, wrota Etnl 1989 Biłg 129, najlepiej ukradzione w sąsiedniej wsi K 34 Cheł 159; włożyć do wody wó z ZWAK 1879/13; narzędzia rolnicze (brony, pługi) Fed Żar 283;

(f) zanurzyć w wodzie krzyż z wizerunkiem Zbawiciela lub bez niego K 48 Ta-Rz 261; wrzucić do rzeki kawałek drzewa z figury Fed Żar 283; wrzucić nocą do stawu *boże drzewko* (bylicę) z cmentarza Wisła 1899/53;

(g) rozkopać mrowisko Etnl 1989 Biłg 129 i zapalić je (w przekonaniu, że Bóg wysłucha prośb mrówek i ześle D.) K 45 Gór 496; rozkopać „proroczą studzienkę”, tj. źródelko w górach K 45 Gór 497–498;

(h) powiesić na gałęzi turkucia podjadka zwanego *niedźwiadkiem* Gaj Rozw 138;

(i) położyć na ziemi kamienie zwane *babami* Samp Sab 51; →kamień człekokształtny;

(j) D. mógł sprowadzić czarownik, kropiąc wodą roślinę, która ma symbolizować plony Byst Etn 135.

(k) Archaiczną praktyką sprowadzania D. miało być oprowadzanie po polach objętych suszą nagiej dziewczyny i oblewanie jej wodą (magia imitująca) Peł Dem 59; oblewanie wodą żniwiarki niosącej wieniec dożynkowy, co miało zapewnić odpowiednią ilość D. przyszłym plonom Dwor Maz 186, temu samemu celowi miało też służyć polewanie wodą oracza lub narzędzia do orania, ze słowami *Daj, Boże, zeby desc padał, czy zeby miętka było orać* Dwor Maz 129.

(l) W nowszych czasach wymienione praktyki uległy schrystianizowaniu. Uważano, że ksiądz może sprowadzić D. słowami modlitwy K 7 Krak 209. Aby sprowadzić D., dawano na mszę K 21 Rad 167, Sim Bery 109, Etnl 1990 Mat 182, kupowano wota K 46 Ka-S 492 (w opowiadaniu wielkość D. zależy od wartości ofiary LL 1962/3/32); modlono się do św. Piotra i Pawła LL 1962/3/32, śpiewno pieśń *Królu, Boże Abrahama* 90. Organizowano procesje pod krzyż, tam też noszono wodę i wylewano Dwor Maz 107.

W sytuacjach, gdy uznano, że wiadoma jest przyczyna zatrzymania D., wierzono, że skuteczne mogą być stosowne do przyczyn działania; tak więc:

(a) jeśli uznano, że D. został zatrzymany przez czarownicę, sądzono, że należy czarownicę pławić w wodzie Wisła 1887/220, Wisła 1890/868, K 15 Poz 232, K 42 Maz 380, Sim Wierz 268; kobiety podejrzane o czary należało przeganiać wzdłuż stawu Fed Żar 260; wierzono, że jeżeli kobiety pociągną sanie z próżną beczką do rzeki, tam napełnią beczkę wodą i przyciągną do wsi, to D. rześisty kilka dni padać będzie K 46 Ka-S 492; należało spalić m i o t ł ę (atrybut czarownicy, która mogła zatrzymać D.) Drab Podl 116;

(b) jeśli uznano, że D. zatrzymał np. duch samobójcy, wierzono, że należy zrobić otwór w jego mogile i wlać przez otwór wodę Wisła 1903/434, wykopać z mogiły topielca i wylać na niego wodę ZWAK 1879/96, spalić zwłoki Baz Tatr 89, 111;

(c) jeżeli brak D. był karą, np. za pieczenie chleba w Wielki Piątek – należało utopić dzieżę kobiecie, która dokonała wypieku lub ukraść i utopić wrota/bramę z domostwa, w którym upieczono chleb Gaj Rozw 137, podob. Drab Podl 116;

(d) jeżeli D. zatrzymali murarze, aby im nie zamokła cegła-surówka, należało potłuc surówkę Gaj Rozw 138.

Wierzono, że D. można wywołać nie chcący przez: wniesienie sierpa z pola do chaty Wisła 1903/434, K 53 Lit 404; skubanie trawy Wisła 1893/142, ZWAK 1892/266; skoszenie jakiegoś (bliżej nieokreślonego) ziela Wisła 1894/809, Gaj Rozw 110, tzw. *deszczowej trawy* Karł SGP 1/321, Fed Żar 273, podob. MAAE 1904/47, Cisz Sławk 202; *czyściczki* K 7 Krak 119 (której pilnuje diabeł), K 73 Krak 3/18. D. mógł być spowodowany pochowaniem *niechrzczeńca* Lud 1982/132.

! By nie sprowadzić długotrwałych D., w dniu św. Marka Ewangelisty (25 IV) nie należało grodzić pól ani wbijać w ziemię kołków ZWAK 1885/24, bo „zagrodzi się” D. Drab Podl 81. Kobietom w czasie tzw. suchych dni radzono nie praść ani nie piec chleba, by nie „zapiec” tym samym D. ŁSE 1963/117. Funkcjonowało przekonanie, że jeżeli panna zjada kozuski od śmietanki i skrobie garnki z *przywarów* ZWAK 1886/86, na weselu będzie miała D. 14, zatem żeby D. nie padał w dniu wesela młodych, nie powinni oni przed weselem skrobać garnków, ani dojadać do ostatka MAAE 1908/138, podob. Wit Baj 284. Uważano, że siew czy orka w czasie D. nie wróży uro-

dzaju zboża 30A, zob. też Etnl 1995 Biłg 170. W czasie D. nie wolno ścinać dziecku włosów Kul Kosz 179.

● Sposoby oddalania deszczu. Wierzono, że *chmurnik* oddala D. parasolem Wisła 1898/596, a czarownica obnażając się Wisła 1887/142, odwracając się nagą rzycią ku wychodzącej chmurze deszczowej i wołając: *Wpadnij mi z deszczem w moją rzyć, a nie na moje płótno* Wisła 1898/209. Odpędzano zbliżające się chmury deszczowe, bijąc w dzwony Wisła 1887/70, K 45 Gór 496, dzwoniąc dzwoneczkami loretańskimi (które miały być 9 razy poświęcone) Baz Tatr 142; zapalając w kościele świece ołtarzowe K 7 Krak 138; używając obrazu Najświętszej Matki Boskiej Częstochowskiej Baz Tatr 145.

Wynoszono na dwór dwa kijki złożone na krzyż ZWAK 1887/207; wystawiano przed chatą łopatę od chleba Pęk Biłg 237, K 19 Kiel 197, śpiewano pieśń o dziewczynie, która zapasła oślania chłopca przed D. MAAE 1898/84 Podhale.

Aby spowodować oddalenie chmur, odpędzano je kijem, którym wcześniej odpędzono węża K 17 Lub 147; palono na kominie pokrzywy K 7 Krak 138, sypano zioła na ogień Baz Tatr 86, mąkę na węgle Peł Dem 73, okurzano obejście palonymi wiankami ZWAK 1882/224.

Wygłaszano specjalne formuły, kierowane do św. Jerzego z prośbą o oddalenie chmur deszczowych ZWAK 1879/57, także do samego D. 54A, B.

Wierzono, że czarownice mogą zatrzymać D. K 15 Poz 127, 254, Sim Wierz 268, zakopując w lesie garnuszki z liśćmi dębu ze słowami: *Niechże będzie susza i deszcz niech nie pada, dopóki to liście nie zgnije* K 15 Poz 245.

∞ W zagadce o D. mówi się, że *w jesieni mu nieładnie, a w zimie też brzydko, ale z wiosną i w lecie przysparza dobytku* 5, oraz pyta *Chto w marcu nie je mile widzóny, a w maju mile witóny?* 6; →deszcz majowy.

Za typową porę padania ulewnych D. uważa się okres po Bożym Ciele K 7 Krak 243 oraz *s i a n o k o s y* 52, por. przysł. *Kiedy człowiek łąkę kosi, lada baba deszcz uprosi* 52a. Obowiązywać ma prawidłowość: koszenie w D. – suszenie przy pogodzie (i na odwrót) 37.

Wedle przysł. *Deszcz r a n n y, gniew panny i taniec starej baby niedługo trwają* 15, podob. Wisła 1891/633, Wisła 1900/192. D. poranny przeciwstawiany jest wieczornemu; w pieśniach miłosnych: *rano w niedzielę drobny deszcz porania* – kochankowie spotykają się 67; *kiedy z wieczora leje* – samotny chłopiec szuka dziewczyny 72b; D. moczy koszulę na kawalerze 82, zmoczony deszczem chłopiec prosi ukochaną, by przyjęła go na noc 78.

D. ma zawsze padać w dniu św. Piotra (29 VI), bowiem św. Piotr wyprosił dla swej przebywającej w piekle matki D., który wtedy pada i na ziemi Nitsch Tek 154. Dzień św. J a k u b a (25 VII) ma być dniem, w którym zazwyczaj *deszcz jak z łuba* NKPP Jakub św. 10b, stąd też powiedzenie *leje jak na Jakubówkę* NKPP Jakub św. 10.

W *Dzień Zaduszny* (2 XI) *to niebo płacze, a słońce płacze* Etnl 1989 Biłg 107.

D ł u g o trwa, gdy: zaczyna się w piątek 17, na św. Jana Wisła 1902/623, gdy podczas D. ukazują się bąble: na ziemi Wisła 1889/508, na wodzie Mosz Kul 2/52, LL 1964/3/41, gdy bociany siadają na polu Wisła 1903/435.

Jeżeli D. zaczyna się po wschodzie słońca i jest drobny, będzie *trzydniówka* ZWAK 1882/195, podob. Gaj Rozw 135; *trzydniówka*, inaczej *deszcz krajowy*, zawsze zaczyna się po obiedzie LL 1964/3/41.

● Prace wskazane w czasie deszczu. Zalecane jest: sadzenie kartofli, bo tyle będzie kartofli, ile kropel spadnie na rolę Wisła 1889/512, podob. Gaj Rozw 103, sianie grochu Wisła 1903/277, koszenie, w przysł. *Kto siecze w deszczu suszy w pogodzie, kto siecze w pogodzie suszy w deszczu* LL 1957/3/42.

● Zdarzenia współwystępujące z padaniem deszczu:

(a) w przyrodzie: →chmura, →rosa, →burza, →błyskawica, →piorun: *idzie burzycka będzie desc* 63b, *czarna chmura, deszcz leje* 61, podob. 72, *idzie chmura, deszcz leje* 74a, podob. LL 1961/4–6/93;

(b) działają *planetnicy* 118–121; *planetnicy* spadają z chmury na ziemię 126.

(c) kiedy *słońce świeci, a deszcz pada*, jest to pora niezwykła, wtedy wedle rymowanki dziecięcej *czarownica maśło kleci / Baba Jaga łapie dzieci / czarownica zjada dzieci* 56, podob. Sych SGKasz 3/105, Tred Kasz 37; gdy po deszczu zaświeciło słońce, mówiono, że *czarownica się śmieje* Sych SGKasz 1/158, *wilk się śmieje* K 15 Poz 126. Na Kaszubach wierzono w wilka – demona atmosferycznego uosabiającego świecące słońce i równocześnie padający D.; pojawiał się on wtedy, gdy *miał ograżkę* [tj. febrę] Sych SGKasz 3/297, gdy go bolał *ogon/brzëch/kaldun* Sych SGKasz 6/155; w podobnej funkcji występuje *lis* Sych SGKasz 2/357. Chmurę, z której pada, gdy równocześnie świeci słońce, nazywano *wilczym płaszczem* Sych SGKasz 4/86. Miał to być także moment, gdy *diabeł się żeni* (pierwotnie o wicherze) SGP PAN 5/518; *w piekle jest jarmark/kiermasz* Sych SGKasz 4/247, *diabeł bije swoją babę* K 73 Krak 2/398, *rodzą się wiły* Mosz Kul 2/648; wtedy *Matka Boska płacze* Red. Ruda Wołoska, gm. Tomaszów Lub. 1983; *ryby mają wesele 'ryby skaczą w wodzie'* (pierwotnie o marnym połowie) Sych SGKasz 4/304; *miód pada na ziemię* (zwykle o rosie) Sych SGKasz 3/173; wtedy też *z a r a z a* pada na ziemię Szul Fol 59, *na stare panny* Sych SGKasz 6/187, podob. Sych SKoc 3/33; *na ziemniaki* ZWAK 1893/131, Udz Biec 150, *Chmiel Księż* 132, *na zasiewy* ZWAK 1878/135, ZWAK 1882/195; *na zboże (śnieć)* ZWAK 1889/193, ZWAK 1890/133, ZWAK 1893/131, *na owoce* ZWAK 1893/131. Wszystko to ma związek z wierzeniem, że w tym momencie *planetnicy* rozwieszają swe mokre płaszcze, ściekająca woda zabiera z nich brud i pchły, które razem z D. spadają na ziemię; dlatego w tym czasie nakrywano studnie Kul Wiel 3/519.

(d) w świecie ludzkim – chłopiec zaleca się dziewczynie 67, 69, 81, 84, *kochankowie spotykają się* 71, 73, 75, 76, *dziewczyna traci wianek* K 27 Maz 271.

(e) idiomy żartobliwe: *hardy jak świnia w deszcz* ZWAK 1878/175; *pobożny jak świnia w deszcz* ZWAK 1878/177, war. *nabożny maciora w deszcz* K 23 Kal 34.

Δ W przysł. *Gdy deszcz pada, pada wszędzie* 13. W pieśni *pada*: na rośliny, które symbolizują kobietę, np. *po drobnej/białej/gęstej/czarnej/leśnej leszczyźnie/brzezynie/drzewinie/olszynie* 73; *na sadek wiśniowy* 73d; oraz w miejscach symbolicznie kojarzonych ze spełnieniem miłosnym, np. *na niskiej dolinie* 73e.

W przemowie zapustnej utrzymanej w konwencji „świata na opak” *deszcz z ziemi do nieba pada* K 5 Krak 267, podob. NKPP *deszcz* 7. W Wielkopolsce mycie przez matkę dziecka od głowy w dół tłumaczono tym, że D. też pada tylko z góry na dół Kul Wiel 3/108.

♠ Przepowiednie na deszcz. Obserwowano: (A) światła niebieskie, (B) zjawiska atmosferyczne, (C) zachowania zwierząt, (D) reakcję roślin, (E) stan organizmu człowieka, (F) zachowania ludzi, (G) sny.

D. zapowiadają (A) światła niebieskie:

(a) **Słońce** (na wiosnę lub w lecie): *praży* Mosz Kul 2/50; **zachodząc**: kryje się za chmurę ZWAK 1890/133, MAAE 1904/53, Wisła 1903/436, Mosz Kul 2/51, Gaj Rozw 135, Udż Biec 151, TN Krasieczyn 1985, *za wał* ZWAK 1882/194, *ogląda się*, tj. gdy zaszedłszy za chmurę, nagle połową tarczy się pokaże Święt Nadr 578; *zachodzi na różowo* K 48 Ta-Rz 259, *na żółto* LL 1964/3/41; *bladło* Wisła 1903/436, *czzerwono* TN Krasieczyn 1985; **wschodzi** blade lub bardzo jasne ZWAK 1882/195, *wschodzi jasno i bardzo grzeje* Święt Nadr 578, *wschodzi jaskrawo* ZWAK 1882/195, *obiera się* K 48 Ta-Rz 259; *wstaje w kole, w czapce* Kul Wiel 3/523, ZWAK 1886/107, Święt Nadr 578, Mosz Kul 2/52; **na wiosnę lub w lecie** obok słońca wchodzą *słonecznice*, tj. chmury prześwietlane promieniami słońca K 48 Ta-Rz 259 oraz jeśli obok słońca ukaże się promienny krąg Kul Wiel 3/523, por. Etnl 1989 Biłg 116.

(b) **Księżyc otoczony kołem/obwódka/laurką/oborą/ma takie koło** Etnl 1989 Biłg nr 116, ZWAK 1882/196, Sych SGKasz 2/281, Kup WiM 18, Łęga Świec 123, Święt Nadr 578, TN Krasieczyn 1985 (nazywano go wtedy *kudłatym księżycem* TN Munina 1988); *otoczony mgiełką, różową chmurą* TN Krasieczyn 1985; *ma krąg* Sych SGKasz 2/243, *okolony koroną i jest w czepku* Or L 1928/196; *gdy koło jest nad księżycem* Bąk Kramsk 75. **Przysł.:** *Miesiączek w kole za trzy dni woda w dole* NKPP księżyc 15; *Księżyc w lisiej czapie – będzie deszcz* NKPP księżyc 15, podob. Sych SGKasz 4/316, Szyf Trad 43 i 48, Bąk Kramsk 75, Kup WiM 19, Kul Wiel 3/523.

Będzie D., jeżeli księżyc na nowiu lub w ostatniej kwadrze ma rogi zwrócone do dołu Wisła 1896/136, NKPP księżyc 5, Szyf MiW 143, Szyf Trad 43, 48, Etnl 1989 Biłg 113, **w przysł. Z kobielei (wypukłości) piecze, z rożka ciecze** Mosz Kul 2/55, podob. Kup Pol 39, **ale mówiono też, że z roga to pogoda** Kup Pol 39, **a z kobiele to sie leje** MAAE 1904/53; jeśli pada na nowiu – *słota* TN Krasieczyn 1985. **Przysłowie mówi, że** *Gdy księżyc w Pannie a grzmoty, pięćdziesiąt dni pluszczą słoty* NKPP Panna (gwiazdozbiór).

(c) **Gwiazdy mrugają** Mosz Kul 2/50; **migoczą (płaczą)** Lor Kasz 88; **jest ich mało na niebie** Etnl 1989 Biłg 120; **nie widać ich** ZWAK 1882/196; **lub widać wiele** Mosz Kul 2/49–50, ZWAK 1891/51.

(d) **Droga Mleczna słabo świeci** Szyf MiW 152; **jest za mgłą** Szyf MiW 152, Szyf Trad 62; *jak jes widoczno* Kup Pol 106, **widać jedną drogę** Gład Wiedz 141 **lub Droga Mleczna jest na krzyż** Gład Wiedz 88; **nazywana jest wtedy drogą na deszcz** Kup Pol 106, Gład Wiedz 85.

(e) **Dyzel Wielkiego Wozu jest zwrócony w dół** Gład Wiedz 188, Łęga Świec 124.

(B) Zjawiska atmosferyczne.

(a) **Będzie D.**, jeżeli pojawia się **tęcza** Wisła 1892/337, ZWAK 1886/107, SGP PAN 5/499, *bo pijówka pije wodą* Sych SGKasz 4/269. **Będzie D.**, **gdy tęcza długo trwa** Mosz Kul 2/51, MAAE 1904/53. **W ilu kolorach pojawi się tęcza na wschodzie, tyle dni D. będzie padał** Wit Baj 284. **Pojawienie się tęczy zapowiada z jednej strony D.** Gaj Rozw 136, Wit Baj 284, **z drugiej pogodę** Gaj Rozw 136, ZWAK 1882/196, np. **na Warmii i w Ostródzkiem – D.**, **na Mazurach i Kurpiach – pogodę** Szyf Trad 64.

(b) **Chmury czarne, popielate, ciemne zwiastują silny D.**, → **chmura deszczowa.**

Drobne, jasne owcze chmury Sych SGKasz 3/349 – **drobny D.** **Będzie D.** też, jeżeli chmury mają kształt rybich łusek LL 1963/2–3/96; są podobne do sieci rybackich

(drobne, dziurawe chmurki nazywane *rybnymi*) SGP PAN 3/592; są *runiaste i poszarpane (baranki)* Fed Żar 287 → *chmura*.

(c) Mgła z rana unosi się do góry ZWAK 1882/198, Święt Nadr 578, nad lasami ZWAK 1882/199; *ile mgły powstaje [wiosną], tyle dżdżów nawalnych w lecie mieć gospodarze będziecie* NKPP grzmot 4.

(d) Ciche błyskawice (wieczne) ukazują się na pogodnym niebie Mosz Kul 2/51, Święt Nadr 578; jeżeli grzmi od północy i grzmot odbija się nad górami MAAE 1904/53.

(e) Powietrze w lecie jest przejrzyste Mosz Kul 2/49; Karpaty widać wśród dnia Fed Żar 287 i ma się wrażenie, że góry przybliżają się ZWAK 1882/198, *dymią: jeżeli moczary lub góry wydają z siebie wapory czyli dymy, na drugi dzień pewny deszcz* ZWAK 1882/199; słycać dźwięk (np. dzwonów, pociągu) z oddali Wisła 1891/633, Lud 1902/359, Udz Biec 151, brak echa Wisła 1903/435.

(f) Na wodzie tworzą się podczas D. bąble – D. będzie padał długo K 48 Ta-Rz 261, Mosz Kul 2/52, Gaj Rozw 135.

(g) Słycać szypot w ody ZWAK 1882/200; woda w stawach lub rzekach jest ciepła jak gotowana Gaj Rozw 135, ZWAK 1890/133.

(h) Ogień źle się pali Mosz Kul 2/52; gaśnie ZWAK 1882/199, ZWAK 1890/133.

(i) Dym z komina po ziemi się wala Wisła 1889/502, Mosz Kul 2/52; *ściele się* TN Krasiczyn 1985; *tucze się po ziemi* TN Zaleś 1991, Sych SGKasz 2/194; przylega do ziemi ZWAK 1882/198, rozwleka się w powietrzu Lud 1902/359; włączy się po ziemi Święt Nadr 578; snuje się po dachach Gaj Rozw 135; rozłązi się, rozchodzi na różne strony ZWAK 1886/107, ZWAK 1889/77, ZWAK 1891/52.

(j) Kamienie *mokną/pocą się* Sych SGKasz 3/101, ZWAK 1882/194; sól wilgotnieje Gaj Rozw 138, TN Krasiczyn 1985, ZWAK 1882/194, Święt Nadr 578; *ziemia w sieniach wilgotnieje* ZWAK 1882/200; ręce się pocą MAAE 1904/53; stonina/sadło wilgotnieje ZWAK 1882/194, Wisła 1903/435, Gaj Rozw 138; na zewnętrznej stronie naczynia ZWAK 1882/200 i na oknach MAAE 1904/53 tworzy się rosa.

(C) D. jest zapowiadany przez specyficzne zachowania zwierząt Łęga Malb 127, np.:

Konie rżą i ligają ZWAK 1878/134, bydło ryczy K 9 Poz 309, poziewa Wisła 1903/435, gzi się ZWAK 1881/115, Wisła 1903/145, K 48 Ta-Rz 262, *źlób liże albo sobie pyzę oblizuje* Wisła 1903/145, skrętnie trawę skubie Wisła 1903/146, ZWAK 1881/115; *liga na podwórzu* TN Borsuk 1965; wedle przysł. *Byk w oborze, deszcz na dworze* NKPP byk 2.

Owce zbijają się w gromady, ocierają się o ściany, brykają ZWAK 1878/134, Wisła 1905/268; *świnie kwiczą, słomę w pysku noszą* ZWAK 1881/167.

Psy *żrą/gryzą trawę* NKPP deszcz 11, Łęga Malb 128, ZWAK 1878/134, ZWAK 1882/191, Wisła 1903/435, Mosz Kul 2/53, Fed Żar 287; *grzebią ziemię i warczą* ZWAK 1878/134; *koty jedzą trawę* NKPP deszcz 11, ZWAK 1881/137, Wisła 1903/435; *tarzają się* TN Susiec 1999; *piją wodę* Wisła 1905/165; *myją się* NKPP kot 43, ZWAK 1889/72; *liżą ogon* K 42 Maz 403.

Mysz przebiegają po izbie ZWAK 1878/134; krety ryją na górkach ZWAK 1882/189.

Ryby rzucają się Mosz Kul 2/53, wieczorem pluskają na powierzchni wody ZWAK 1889/74, ZWAK 1891/51, Wisła 1903/436, *(ponad wodą) skaczą* NKPP deszcz 18, ZWAK 1881/162, w przysł. *Ryby podczas pogody z wody wyskakujące, deszczu wyglądają* ZWAK 1882/191, podob. Święt Nadr 578.

Wąż grzechocze K 45 Gór 518; jeśli koło domu czuć zapach piżma, to powiadają, że wąż się poruszył i będzie D. Wisła 1892/355, ZWAK 1890/131, podob. ZWAK 1881/172, Mosz Kul 2/50.

Żaby skrzeczą Etnl 1989 Biłg 130, ZWAK 1878/136, Wisła 1903/435, LL 1964/3/41; wrzeszczą z rana NKPP żaba 2; rzegocą NKPP baba 105a, o deszcz proszą Święt Nadr 578; krzekczą niejednostajnie i niesfornie ZWAK 1882/193; rechcą ZWAK 1881/183, wychodzą z wody ZWAK 1881/183, por. przysł. *Gdy żaby na brzeg wyłażą, o deszczu marzą* NKPP żaba 2b i fraz. *nadyma się jak żaba na deszcz* NKPP nadać się 23b.

Pijawki we flaszce schodzą na dno ZWAK 1892/265; dżdżownice wyłażą z ziemi ZWAK 1878/133, Święt Nadr 578, Mosz Kul 2/53.

Komary kásają ZWAK 1878/134, Wisła 1899/13, dokuczają Fed Żar 286; muchy kásają ZWAK 1878/134, Wisła 1903/435, Pol Rud 107, są dokuczliwe Gaj Rozw 135, ruchliwe Mosz Kul 2/53.

Bąki bączą, por. przysł.: *Gdy bąk bączy, będzie deszcz* NKPP bąk 6; tną Pol Rud 107.

Pchły dokuczają ZWAK 1890/130; wieczorem, w nocy kásają ZWAK 1881/153, ZWAK 1882/191; wyłażą na ucho NKPP wesz 6, podob. Wisła 1892/771.

Pająki stają się beczynne ZWAK 1882/190; zwijają swe sieci K 17 Lub 119; tkają podłużne pajęczyny i siedzą w nich tyłem do światła odwrócone ZWAK 1881/152, Święt Nadr 578; snują się K 42 Maz 403.

Pszczółki do ulów śpieszą Wisła 1901/434, ZWAK 1878/135, uwijają się z robotą, późno wracają do ula NKPP pszczoła 18, Wisła 1901/433, ZWAK 1881/158.

Mrowki wychodzą z mrowisk Święt Nadr 578, LL 1976/1/46; chowają jaja do mrowiska ZWAK 1887/29, Cisz Sławk 179 i 199 lub je wynoszą na wierzch kopca K 7 Krak 115; schodzą się na mrowisko ZWAK 1881/148. Mrowce łążą po mrowisku Święt Nadr 578.

Nietoperze, chrząszcze wieczorem mocno uganniają/latają ZWAK 1882/190, Łęga Malb 127.

Ptaki są niespokojne ZWAK 1882/191, Gaj Rozw 131; gromadzą się koło domostw, w sadach ZWAK 1881/158; krzyczą *pić, pić!* ZWAK 1878/135; szukają schronienia K 9 Poz 309.

Kury iskają się Wisła 1891/632, ZWAK 1881/146, K 48 Ta-Rz 262, Gaj Rozw 135, Lud 1902/359, Pol Rud 107, LL 1964/3/41, kąpią się w piasku ZWAK 1878/134, grzebią się w piasku Lud 1902/359, w prochu się trzepią Święt Nadr 578, tarzają się po ziemi Wisła 1891/632, Pol Rud 107; dzióbią trawę Or L 1926/110–111; późno idą spać ZWAK 1881/146, Święt Nadr 578, Kul Wiel 2/154; por. fraz. *nadał się jak kura na deszcz* NKPP nadać się 3, *osowiały jak kura w deszcz / na słotę* NKPP osowieć 1.

Pantarki krzyczą ZWAK 1882/191, por. przysł. *Gdy pantarki krzyczą, deszcz wykrzyczą* NKPP pantarka; perlica woła: *deszcz* Łęga Malb 127.

Kogut pieje, w przysł. *Kobut pieje, desc leje* NKPP kogut 10; szczególnie gdy pieje po południu ZWAK 1878/134, pieje, grzebiąc się w gnoju Fed Żar 286, przed północą Wisła 1903/435, często pieje ZWAK 1881/146, K 46 Ka-S 490. Mówi się, że kogut pieje na odmianę: w czasie pogody na D., w czasie D. na pogodę K 48 Ta-Rz 262, ZWAK 1889/73, Lud 1902/359.

Wrony drą się ZWAK 1890/210, kraczą K 8 Krak 287, ZWAK 1882/192; por. przysł. *Wrona kracze – będzie deszcz* Wisła 1900/159; *thuką się/błakają się* Wisła 1900/166, Bart Lub 38, Gaj Rozw 135, nisko siadają na drzewach Etnl 1995 Biłg 149, por. przysłowie *Wrony złowieszcze zwotują deszcze* Wisła 1900/159, kąpią się Wisła 1900/167, gromadzą się w kupę i kra-

kają ZWAK 1881/179, Wisła 1900/167; *kompanują się* Etnl 1995 Biłg 149; *burzą się* TN Giełczew 1971; podob. sroki NKPP sroka 15, sójki skrzeczą NKPP skrzeczeć 1b; *kukułka kuka w pobliżu zagrody* Wisła 1898/404, Fed Żar 286, K 48 Ta-Rz 262, *nie kuka, tylko śmieje się* Wisła 1898/404, ZWAK 1882/189; *kuka w sadzie* ZWAK 1890/130; *żółna śpiewa* NKPP wilga, K 48 Ta-Rz 262; *ka wki latają gromadami* ZWAK 1881/135, Wisła 1900/172.

Kruki klupią się, tj. zbierają się gromadnie, na pastwiskach Święt Nadr 578.

Wilga (boguwoła, boża woła) gwizdże/śpiewa ZWAK 1881/176, Łęga Malb 127, Udz Biec 151, podob. LL 1964/3/41, blisko domu Mosz Kul 2/53, blisko sadu ZWAK 1882/192, w ogrodzie Or L 1926/111; „*świśnie jak chłop, chcąc tym sposobem wywołać słowo deszcz*” K 17 Lub 144; o D. *prosi* Święt Nadr 578; *zjawia się we wsi i ostrzega: Będzie deszcz, będzie deszcz, będzie deszcz* Dek Sier 35, podob. Fed Żar 286; *mysik rólík kwiczy* Święt Nadr 578.

Wróble świergoczą ZWAK 1881/178 *bardzo rano* ZWAK 1878/135, *mocno w kupę się zbijają* ZWAK 1881/178; *napuszają się i skubią się* ZWAK 1881/178.

Jaskółki nisko latają Wisła 1891/632, Lud 1902/283, Mosz Kul 2/53, Sych SGKasz 2/83, Łęga Malb 127, Gaj Rozw 135, Udz Biec 151, TN Zaleś 1991, Etnl 1995 Biłg 143, Kul Wiel 3/532, *uwijają się przy ziemi* Wisła 1903/435, *w przysł. Kiedy się jaskółka zniża, deszcz się do nas zbliża* NKPP jaskółka 4, *Jaskółeczka leci nisko, deszcz blisko* Sych SGKasz 3/261, *latając nad wodą, dotykają często jej powierzchni* ZWAK 1878/133, K 46 Ka-S 490, Święt Nadr 578, *kapią się* Sych SGKasz 2/83, Fed Żar 287; *tluką się* LL 1957/3/41, Wit Baj 297, por. przysł. *Jak się jaskółki tluką, pogoda deszczu szuka* Wit Baj 297, *szczebioczą i latają w kółko* K 31 Pok 157.

Kos śpiewa K 42 Maz 403, Goł Lud 161; *w przysł. Kos gwizdał na jedlinie, jutro nas deszcz nie minie* NKPP kos 1, war.: ZWAK 1881/137, ZWAK 1882/189.

Bociany nisko latają ZWAK 1881/108; *siadają na polu* Wisła 1903/435; *siadają na kopie zboża* Etnl 1995 Biłg 142; *krażą na dolinę* K 45 Gór 518; *mokry rok będzie, jeśli bocian wyrzuci z gniazda jaje, suchy – gdy wyrzuci pisklę* Or L 1926/111.

Zięba śpiewa rano, w przysł. Kiedy rano śpiewa zięba – wtedy będzie padać z kłęba ZWAK 1882/192; *odzywa się Cierp, cierp* Wisła 1903/435.

Gołębie chowają się do gniazda ZWAK 1878/133; *kapią się w wodzie* Wisła 1891/632, Święt Nadr 578, Pol Rud 107.

Kania lata nad lasem i woła: Piić, piić, piić! 112b, podob. K 46 Ka-S 490. *Dudek wieczorem woła* ZWAK 1881/127, por. przysł. *Jeśli dudek pokrzykując w dal na las ucieka, to w drodze będącego deszcz zmoczy człowieka* NKPP dudek 5; *zapuka dziobem do drzwi lub okna* ZWAK 1881/127.

Pawie krzyczą Święt Nadr 578, *pieją po zachodzie* Or L 1926/111.

Gęsi i kaczki kapią się ZWAK 1878/133, *zbyt często zamaczają się w wodzie* Or L 1926/111, *igrają na wodzie i biją skrzydłami* Wisła 1903/436, K 46 Ka-S 490; *dzikie gęsi szybko lecą, a kaczka trzepie się w piasku* Łęga Malb 127–128; *w przysł. Gdy kaczki wodę skrzydłami prują, deszcz czują* ZWAK 1882/189.

Rybitwy drą się nad rzekami ZWAK 1890/209; *czajki nad błotami piszczą* Fed Żar 286; *czaple fruwały nisko* ZWAK 1878/133; *proszą Boga o D.* ZWAK 1881/125.

(D) Obserwowano rośliny i ich skupiska, wnioskując, że będzie D., jeżeli:

Kwiaty i las sosnowy silniej pachną, podobnie potrawy, nawóz Mosz Kul 2/50, *np. obornik śmierdzi na noc* TN Krasiczyn 1985; *tarki kwitną* ZWAK

1882/194; (*psie*) *grzyby* przez noc wyrosną na gnoju MAAE 1904/43, Święt Nadr 578; rankiem rosną *psie grzybki* ZWAK 1886/106; sośnina czernieje ZWAK 1882/194; *suszki* (kwiaty nazywane też *nieśmiertelnikami*) zwijają swoje korony Or L 1926/110; *moczary szumią* K 48 Ta-Rz 260; *góry i lasy się kurzą* Święt Nadr 578.

(E) D. ma zapowiadać także stan organizmu człowieka, np. nos swędzi LL 1964/3/41; drze w kościach Mosz Kul 2/52; *ktoś reumatyzm ma* TN Krasieczyn 1985; odcisk uwiera ZWAK 1878/134; czuje się senna ZWAK 1891/52.

(F) Z zachowania ludzi wnioskuje się, że będzie D., jeżeli baby się całują Wit Baj 285, K 17 Lub 122, w przysł. *Jak się baby całują, deszcz powodują* NKPP baba 105; *pasterze bardzo śpiewają po polach* ZWAK 1891/51.

(G) W senniku ludowym zapowiedzią opadów D. było jeżeli przyśniły się ryby, płacz/łzy, świecące jasno słońce, grzyby i konie Nieb Pol 208, 237; także nieboszczyk/trup/zmarły Nieb Pol 188, 215, 228: *Nieboszczyki najwięcej się śnio jak ma być deszcz* TN Orzechów Stary 1977, podob. NKPP śnić się 2, Sych SGKasz 5/34.

Przepowiednie z deszczu. D. w określonym dniu roku, wedle wiedzy ludowej, ma zapowiadać: (A) urodzaj/nieurodzaj, (B) opady D. w określonym momencie lub jego brak, (C) długą zimę, mróz, (D) choroby:

(A) Spodziewano się urodzaju, jeżeli D. padał w dniu św. Karola (28 I) NKPP Karol św. 2; w lutym NKPP luty 22b; w Wielki Piątek 26 (zapowiadano zwłaszcza obfitość paszy dla bydła Pośp Śląsk 182); w maju →deszcz majowy; w kwietniu, szczególnie pod koniec miesiąca 25a; w wigilię dnia św. Filipa i Jakuba (30 IV) – urodzaj 29; *Deszcz czerwcowy, zimny maj, rolnikowi Boże daj* NKPP czerwiec 4, szczególnie jeżeli padał przed św. Janem (24 VI) 36a, też w Zielone Świątki 40. Znakiem żywego roku miała być pogoda koło św. Urbana (25 V), a deszcz koło św. Wita (15 VI) NKPP Urban św. 8, ZWAK 1882/172.

Urodzaj zboża ma być zapowiadany D. padającym w Wniebowstąpienie Pańskie 34a, w sobotę przed Zielonymi Świątkami Stel Pom 160; owsa – w dniu św. Marka (25 IV): *Jeśli na święty Marek dysc idzie, to i na kamieniu owies zéjdzie* 23b.

Urodzaj grzybów zapowiadał D. padający w dniu św. Piotra i Pawła (29 VI) ZWAK 1882/257, też w dniu św. Grzegorza (9 V) Udż Biec 174.

Mleczność krów ma być zapowiadana przez D. padający w dniu św. św. Jerzego i Wojciecha (23 IV) 28c, zob. też K 48 Ta-Rz 80, Wit Baj 146. *Obfitości nabrału* spodziewano się również, jeżeli D. padał w Wielką Środę ZWAK 1889/77.

Nieurodzaj zbóż ma być zapowiadany przez D. padający w styczniu 18; w Nowy Rok NKPP Nowy Rok 22d; w dniu Nawrócenia Pawła (25 I) 19; w marcu 22a; pierwszego maja 32; w dniu św. Wita (15 VI): *Deszcz na Wita, źle z jęczmiony, źle na żyta; a gdy jeszcze Chrzyciel skropi, już ich wtedy nikt nie skopi* NKPP Wit św. 2, podob. ZWAK 1881/172, Stel Pom 167; w Zielone Świątki 40; w dniu św. Jana Chrzyciela (24 VI) zapowiada nieurodzaj 39b,d, zarazę na owies ZWAK 1882/232; nieurodzaj – D. w dniu św. Piotra i Pawła (29 VI) 41b. *Deszcz na św. Jakuba – na pszeniczkę pewna zguba* NKPP Jakub św. 2; w dniu św. Wincentego (22 I) – drogi rok ZWAK 1882/162.

Nieurodzaju/gnicia ziemiaków spodziewano się, gdy D. padał w Wielki Piątek MAAE 1904/50; dniu św. Marka (25 IV) 23c; w dniu św. Jana (24 VI) Pośp Śląsk 247. Uważano też, że ich nieurodzaj zapowiadają D. lipcowe NKPP lipiec 12, np. w dniu:

Siedmiu Braci Śpiących (10 VII) 43b; na św. Małgorzatę (12 VII) MAAE 1904/69; św. Jakuba (25 VII) MAAE 1904/70.

K a p u s t ę zjedzą gąsiennice, jeżeli D. będzie padać w *Popielec* 24b, *Gdy Jadwigę* (16 X) *deszcz spotka, to kapusta niesłodka* K 24 Maz 192.

Mały zbiór siana – D. w dniu św. Wojciecha (23 IV) 28a, św. Marka (25 IV) 23d, nieurodzaj paszy – D. we Wniebowstąpieniu Pańskie 34b.

Nieurodzaj orzechów miał być zapowiadany przez D. w dniu św. Jana Chrzyciela (24 VI) 39c; św. Małgorzaty (12 VII): *Deszcz na świętą Małgorzatę jest orzechom na stratę* NKPP Małgorzata św. 2, war.: Stel Pom 179, Święt Nadr 574. Nie będzie żołądzi, jeżeli D. padał w dniu św. Jakuba (1 VII): *Gdy deszcz w święty Jakub będzie lub przed nim, giną żołądzie* NKPP Jakub św. 5.

(B) Będzie słotny rok, jeżeli D. padał w Nowy Rok Udz Biec 165; w dniu św. Agnieszki (21 I) K 48 Ta-Rz 71; w Wielki Piątek MAAE 1904/50.

Zima będzie wilgotna, jeżeli D. padał w dniu św. Fabiana i Sebastiana (20 I) K 23 Kal 67. Będzie mokra zima, jeżeli D. padał w dniu św. Jakuba (25 VII) ZWAK 1882/174. Mokrej wiosny spodziewano się, jeżeli padało w *Popielec* 24a; w dniu św. Macieja (spodziewano się wtedy 40 dni D.) Udz Biec 172; w dniu Czterdziestu Męczenników (10 III): *Męczennicy jeśli psocą, będzie dżdżysto Wielką Nocą, a gdy kropla dżdżu nie spadnie, przez sześć niedziel będzie ładnie* NKPP Czterdziestu Męczenników 3, zob. też Udz Biec 173; *Boże Narodzenie na lodzie, to Wielkanoc na wodzie* i odwrotnie Udz Biec 157.

Zapowiadano długotrwałe D. w lecie, jeżeli padało: w Boże Ciało 35; w dniu św. Medarda (8 VI) 38a, c; św. Jana Chrzyciela (24 VI) 39a; św. Piotra i Pawła (29 VI) 41a; w Nawiedzenie Najświętszej Marii Panny (2 VII) 42.

Będzie wczesna wiosna, jeżeli D. pada w dniu Nawrócenia św. Pawła (25 I) 19b.

Suchy rok jest zapowiadany przez D. w Wielki Piątek Pośp Śląsk 182, K 44 Gór 93; *Deszcz w św. Marek* (25 IV), *to ziemia jak skwarek* 23a, bo zgodnie z ludową wiedzą wszystkie źródła pójdą głęboko w ziemię ZWAK 1886/107, por. Wisła 1889/500. Suche lato zapowiada D. w *Wielkanoc* 27a.

(C) Choroby zapowiada D. w dniu Nawrócenia św. Pawła K 8 Krak 284; śmierć – D. w dniu św. Sebastiana (20 I) ZWAK 1886/89.

(D) Plagi myszy spodziewano się, jeżeli D. padał w dniu św. Jakuba (25 VII) Stel Pom 180; św. Wawrzyńca (10 VIII) ZWAK 1886/109, Udz Biec 176.

D. w dniu ślubu zapowiada kobiecie nieszczęśliwe pożycie (łzy i cierpienie; *opłakane życie*) Wisła 1899/475, Wisła 1901/329, ZWAK 1890/192, K 28 Maz 203, Łęga Świec 85, Udz Biec 213, Kul Wiel 3/155, Gaj Rozw 158 i 192, Dwor WMaz 77, Lud 2008/210; na Kaszubach – szczęście w małżeństwie na starość Sych SGKasz 6/142; na wschodzie – dostatek Wisła 1903/276, K 53 Lit 386, TN Chróścina Opolska 1990, TN Turzyniec 1997; D. w czasie uczty w nowym domu oznacza, że w tym domu wszystko pójdzie dobrze, *jak z wody* ZWAK 1889/68.

D. w czasie pogrzebu ma świadczyć o tym, że dusza zmarłego pójdzie do piekła Udz Biec 144.

D. padający w miesiącach zimowych jest zapowiedzą nieurodzaju. Jeżeli w styczniu D. *leje, złe robi nadzieje* ZWAK 1882/161; deszczowy luty – wiosna zimna i późna ZWAK 1882/186. Ale D. w marcu – obfitość grzybów Wiśła 1896/137.

D. padający w miesiącach wiosennych jest zapowiedzą urodzaju: jeżeli kwiecień ciepły i mokry spodziewano się urodzaju, co utrwalone w przysł. *Suchy marzec, maj niechłodny, kwiecień mokry, rok niegłodny* K 24 Maz 129; *Suchy marzec – mokry maj, będzie żytko jako gaj* K 24 Maz 126.

D. w określonej porze roku:

Ciepłe D. w kwietniu – pogodna jesień ZWAK 1882/168. D. wiosną – D. podczas żniw, co utrwalone w przysłowiu *Na którym kawałku roli pokropi deszcz brony, na tym pokropi i grabie* ZWAK 1882/198. Deszczowe lato – zima śnieżna Mosz Kul 2/57. D. na początku jesieni – wiosna późna i brzydka ZWAK 1882/187. D. ze śniegiem w zimie – suche lato ZWAK 1882/185. Ciepły i mierny D. w październiku – mrozy w styczniu i lutym ZWAK 1882/178; obfite D. w październiku – silne wichry w grudniu ZWAK 1882/178.

D. w określonym dniu tygodnia: *W piątek deszcz, cały tydzień deszcz* 17; w każdym miesiącu, który zaczyna się nowiem, jeżeli w pierwszy piątek pada D. – cały miesiąc będzie słotny K 48 Ta-Rz 260. D. w sobotę do południa – pogoda na początku tygodnia; po południu – zaraz z niedzieli D. ZWAK 1882/199.

D. będzie długo padał (do dnia św. Urszuli): *Gdy się Medard rozplacze* (8 VI), *a Jaś nie utuli* (24 VI), *popłacze pewnie aż do Urszuli* (21 X) 38a; *Jak się Jaś rozczuli* (24 VI), *Matka* (15 VIII) *go nie utuli, to będzie płakał aż do świętej Urszuli* (21 X) 39a; przez siedem godzin, albo przez siedem dni, albo nawet i przez siedem tygodni – jeżeli pada w dniu Siedmiu Braci Śpiących (10 VII) 44. Też po Wszystkich Świętych gdy się D. rozpada, może padać do końca listopada 47b.

Obserwuje się też i inne prawidłowości, np. jeżeli w Matkę Boską Anielską D. – to pada w każdy dzień, aż do następującej ZWAK 1891/52; *Gdy Zielna Matka* (15 VIII) *deszcz przynosi, to zwykle na Narodzenie Matki rosi* NKPP Matka Boska Zielna 1.

Brak D. zapowiada: (a) dobrą (słodką) kapustę, (b) suszę, (c) powodzenie.

(a) Jeżeli D. nie pada w dniu św. Jadwigi (15 X) – kapusta będzie słodka 46.

(b) Suszę zapowiada brak D. w dniu św. Nikodema (1 VI): *Pogoda na Nikodema* (15 IX) – *niedziel cztery deszczu nie ma* 48, zob. też K 24 Maz 190, Stel Pom 238, ZWAK 1882/171, 176, K 24 Maz 190, Święt Nadr 575.

O ilości D. w ciągu roku wróżono w dzień wigilijny (24 XII), np. oglądano, położone rano na oknie, posypane solą łuski cebuli – im więcej kryształków soli się stopiło, tym więcej przewidywano opadów i powodzi Lud 1902/360, ZWAK 1882/183. W dniu św. Łucji (13 XII) sypano na 12 łupek cebuli sól – w ten sposób przewidywano ilość D. w każdym miesiącu Bart Lub 15–16, Pośp Śląsk 29, też od św. Sylwestra (31 XII) Pośp Śląsk 107–108.

W dniu Matki Boskiej Gromnicznej (2 II), jeżeli poświęcona w kościele gromnica *kopci się* – lato będzie pochmurne, jeżeli *topi się bardzo* – deszczowa pogoda Or L 1926/138.

≈ D. *nawalny*, długotrwały jest porównywany z różnymi innymi klęskami, które dotykają człowieka, takimi, jak →burza, →grad, →pioruny.

W pieśni zaduszkowej grzeszne dusze szukające miejsca schronienia proszą o przyjęcie kolejno: niebo, czyściec, chmury, wiatry, deszcze, śniegi, grady, piekło i znajdują je w końcu u Matki Boskiej Krzyż WiM 2/143, war.: Etnl 1998 Bart 149–168, Bart PANLub 1/516.

✠ D. symbolizuje siłę zapładniającą 1, 65, 66, 88A, B, Kul Wiel 3/507, podtrzymującą życie 53, znak łaski 128, O D. padającym w maju lub w czasie suszy na Kaszubach mówiono: *Boże miljoně padają* Sych SGKasz 1/51, *złoto z nieba leci* Tred Kasz 34, nazywany *złotym* 129, *zbawiennym* 133, porównywany do pereł 131. W przemowie weselnej *deszczyk boży* Udz Krak 67–68.

D. to *łzy/płacz słońca* Etnl 1989 Biłg 107, nieba 130, kochanków K 24 Maz 236, Udz Krak 130. W pieśniach miłosnych D. symbolizuje *tęsknotę i niedolę* 68, 73, LL 1966/2–3/52, K 21 Rad 29, 110. D. *jesienny* jest kojarzony jest ze *smutkiem i śmiercią* 96.

W senniku ludowym D. oznacza 'coś niedobrego: *łzy, płacz, niepowodzenie*' Nieb Pol 156–157, 'zmartwienie' Nieb Pol 154, 'rzadziej 'przybytek' Nieb Pol 157, 'pieniądze' TN Dubienka 1978; spor. 'wesołą nowinę' TN Pieszowola 1977.

DOKUMENTACJA

ZAGADKI

- 1 – *Ojciec strzela, nie nabija, matka zjada, gęby nie ma.* (Deszcz i ziemia) Folf Zag nr 581.
- 2 – *Kiedy najwięcej jest dziur na niebie? (Jak deszcz pada.)* Folf Zag nr 940; war.: *Kiedy jest najwięcej dziurek do nieba? (Jak dęć idzie)* K 73 Krak 2/507.
- 3 – *Idzie z dalekiej drogi i niokej nie siada: I ón musi słuchać, co mu kázq. Mó także wołq bozq.* (Deszcz) Święt Nadr 654.
- 4 – *Po glinie tylko płynie, na piasku – bez trzasku.* (Deszcz) Folf Zag nr 31, tamże warianty.
- 5 – *W jesieni mu nieładnie, a w zimie też brzydko, ale z wiosną i w lecie przysparza dobytku.* (Deszcz) ZWAK 1882/25.
- 6 – *Chto w marcu nie je mile widzóny, a w maju mile witóny?* (Deszcz) Folf Zag nr 1203.
- 7 – *Jak mnie nie ma, to mnie żądają, a jak jestem, przede mnq uciekają.* (Deszcz) Folf Zag nr 1089, tamże war.: . . . *przede mnq sie ukrywają.* ZWAK 1893/209, nadto war.: LL 1991/1–6/55.
- 8 – *Na dachu śnig, na dworze dyszcz, muzyka gra, a braciszek śpi.* (O starym mężczyźnie: *siwizna, kapie z nosa, a braciszek to kutas*) TN Jacnia 1965.
- 9 – *Kiej pogoda od nieba do ziemi?* (Jak deszcz pada.) Folf Zag nr 50.
- 10 – *Idzie koło domu i mówi: „cip, cip”.* (Deszcz) Folf Zag nr 1047.

PRZYSŁOWIA

- 11 – *O deszcz i o śmierć prosić nie potrzeba, same bowiem najczęściej przychodzą.* Wisła 1898/326.
- 12 – *Wielka tarapata, dziurawa w deszcz chata.* NKPP chata 19.
- 13 – *Gdy deszcz pada – pada wszędzie.* Wisła 1898/326.
- 14 – *Kto kożuszki zjada, to na jego weselu deszcz pada.* NKPP kożuch 12, nadto war.: ZWAK 1890/193, MAAE 1904/61, Goł Lud 160, K 42 Maz 396.
- 15 – **Deszcz ranny/majowy, płacz/łzy panny / taniec starej baby – trwają niedługo.**
 - a. *Deszcz ranny, gniew panny i taniec starej baby niedługo trwają.* NKPP deszcz 6, ts. nadto Wisła 1889/774; *Babi taniec i deszcz ranny niedługo trwałe.* Wisła 1889/213, podob. Sych SGKasz 4/320; *Ranijsi dysc, a babski płac, to na jedno wyjdzie.* MAAE 1898/160; *Ranny dysc, babski puac.* Udz Biec 245; podob. Sych SGKasz 1/204, NKPP deszcz 6d.

b. *Deszczyk majowy i łzy panny młodej niedługotrwałę*. NKPP deszcz 6b, nadto war.: Wit Baj 292; ... *i łzy młodej wdowy*... NKPP deszcz 6c; ... *i łzy dziecięce* ... NKPP deszcz 6f.

c. *Marcowy lód, młoda rada, majowa pogoda, ranny deszcz – wszystko to nietrwałę*. NKPP rada 37b.

16 – Z wielkiej/dużej chmury/burzy mały deszcz i odwrotnie.

a. *Z wielkiej chmury (burzy) mały deszcz*. NKPP deszcz 31, nadto war.: Sych SGKasz 1/204, ZWAK 1892/190, 198, Wit Baj 318, TN Krasiczyn 1985, TN Chmielów 1967, K 51 Sa-Kr 391; *Z dużej chmurę mały plusk*. NKPP deszcz 31.

b. *Z wielkiej chmury mały deszcz, z małej chmurki wielki deszcz*. NKPP deszcz 31.

c. *Z małej burzy wielki deszcz*. NKPP deszcz 31b.

d. *Kiedy bardzo grzmi, mało deszczu bywá*. NKPP deszcz 31c.

PRZEPOWIEDNIE POGODOWE

17 – W piątk deszcz, cały tydzień deszcz. NKPP deszcz 29; nadto war.: Lor Kasz 89, ZWAK 1878/135, Wisła 1889/509.

18 – Gdy w styczniu deszcz leje, złe robi nadzieje. NKPP styczeń 5; war.: *Mało śniegu i wiele deszczu w styczniu na roli, rolnika tak samo i ogrodnika boli*. Bich Przep 34.

19 – Deszcz w dniu Nawrócenia św. Pawła [25 I] jest zapowiedzią nieurodzaju.

a. *Na Nawrócenie Pawła pogoda, będzie na zboże uroda, ... śnieg i deszcz, to drogości pewny wieszcz*. NKPP Paweł św. 3; war.: ... *śnieg i deszcz – drogie czasy zawsze obwoływa*. NKPP Paweł św. 1; *Nawracać [Pawła] deszcz – urodzajów groźnyć wieszcz*. K 48 Ta-Rz 72.

b. *Gdy w tym dniu [Nawrócenia św. Pawła, 25 I] deszcz leje, to na św. Wojciecha [23 IV] wół się już naję*. Udż Biec 171.

20 – Deszcz w dniu Matki Boskiej Gromniczej [2 II] jest zapowiedzią długiej zimy.

a. *Jeśli na Gromnice mróz trzyma, znak to, że krótka jest zima, a jeśli deszcz pada, długą zimę zapowiada*. NKPP Matka Boska Gromniczna 4b.

b. *Gdy na Gromnice z dachu ciecie, to się jesce zima odwlece*. Bar Pł 83.

21 – Deszcz w dniu św. Walentego [14 II] jest zapowiedzią ostrych mrozów.

Gdy na święty Walek deszczę, mrozy wrócą jescze. NKPP Walenty św. 2.

22 – Wiele deszczu w marcu jest zapowiedzią: a. nieurodzaju zboża; b. śniegu w maju; c. mokrego czerwca.

a. *Kiedy w marcu deszczu wiele – nieurodzaj zboża ściele*. NKPP marzec 17.

b. *Ile w marcu deszczu, tyle w maju śniegu*. NKPP marzec 8b.

c. *Marzec, co z deszczem chadza, mokry czerwiec sprowadza*. NKPP marzec 25.

23 – Deszcz dniu św. Marka [25 IV] jest zapowiedzią: a. suszy; b. urodzaju owsa; c. nieurodzaju ziemniaków; d. małego zbioru siana.

a. *Deszcz w święty Marek [25 IV], to ziemia jak skwarek*. NKPP Marek św. 1, nadto war.: Stel Pom 156, Pośp Śląsk 218, Drab Podl 111; war.: ... *lato jak ogarek*. K 48 Ta-Rz 80, zob. też Fed Żar 284.

b. *Jeśli na święty Marek dysc idzie, to i na kamieniu ^uowies zéjdzie*. NKPP Marek św. 8, war.: Pośp Śląsk 219.

c. *Jak deszcz w świętego Marka, będzie ziemniaków tylko miarka, a gdy w Marka pogoda, na ziemniaki uroda*. NKPP Marek św. 4.

d. *Jak w Marka deszcz pada, to dla siana biada*. Pośp Śląsk 219.

24 – Deszcz w Środę Popielcową jest zapowiedzią: a. mokrej wiosny; b. nieurodzaju kapusty.

a. *Gdy w Popielec pogoda, wiosna będzie sucha, gdy deszcz, będzie mokra, a jeżeli zimno, będzie zimna*. NKPP Popielec 2.

b. *Gdy w wstępną środę deszcz pada, to rój gąsiennic kapustę zjada*. NKPP Popielec 2b.

25 – Deszcz w kwietniu jest zapowiedzią: a. urodzaju; b. pogodnej jesieni.

a. *Kwiecień, co deszczem rosi, wiele owoców przynosi.* NKPP kwiecień 9; *Gdy w końcu kwietnia deszcz porosi, błogosławieństwo polom przynosi.* NKPP kwiecień 5.

b. *Ciepłe deszcze w kwiecień rokują pogodną jesień.* NKPP kwiecień 2, nadto war.: Stel Pom 153.

26 – Deszcz w Wielki Piątek jest zapowiedzią urodzaju.

Wielki Piątek deszcz, da rok żyzny; nieźle żyć z gotowizny. Wit Baj 315; *Deszcz na Wielki Piątek napcha każdy kątek.* NKPP Wielki Piątek 2; *Jeśli w Wielki Piątek deszcz kropi, radujcie się, chłopi.* NKPP Wielki Piątek 6.

27 – Deszcz w Wielkanoc jest zapowiedzią: a. suchego lata; b. opadów od Wielkanocy do Zielonych Świątek; c. nieurodzaju zboża.

a. *Gdy na dzwony wielkanocne pada, suchość nam przez całe lato włada.* NKPP Wielkanoc 1.

b. *Jeśli na Wielkanoc ciecze, to do Zielonych Świątków więcej wody niż pogody.* Pośp Śląsk 199; *Jeżeli w wielkanocną niedzielę deszcz, między Wielkanocą a Świątkami więcej słoty niż pogody.* NKPP Wielkanoc 3, nadto war.: ZWAK 1882/170.

c. *Jak pada we Wielkonoc, to trzeci ktoś na polu ginie, ale jak pada na Zielone Świątki, to naprawi.* NKPP Wielkanoc 2.

28 – Deszcz w dniu św. Wojciecha [23 IV] jest zapowiedzią: a. małego zbioru siana; b. suszy do połowy lata; c. mleczości krów.

a. *Gdy na Wojciecha [23 IV] rano plucha, do połowy lata będzie ziemia sucha.* NKPP Wojciech św. 2, nadto war. ZWAK 1882/169.

b. *Jeżeli na św. Wojciecha deszczu kropka, to będzie siana kopka, tj. jeżeli w ten dzień deszcz pada, będzie obfity zbiór siana.* MAAE 1904/68.

c. *Gdy we święty Wojciech dys, krowy będą dużo mléka dawały.* NKPP Wojciech św. 3, zob. też Udz Biec 173.

29 – Deszcz w wigilię dnia św. Filipa i Jakuba [30 IV] jest zapowiedzią urodzaju.

Jeśli deszcz w nocy Filipa i Jakuba [30 IV], na dobry urodzaj dość pewna rachuba. NKPP Filip i Jakub św. 2; podob. *Kiedy w wigilię św. Filipa i Jakuba deszcz, albo tej nocy rosa pada, tedy pospolicie dobry rok znaczy.* ZWAK 1882/170.

30 A – Siew/orka w deszcz jest zapowiedzią nieurodzaju zboża.

a. *Kto w deszcz sieje, mietlicę wieje.* NKPP siać 27; ts.: Wit Baj 302.

b. *Kto w deszcz orze, mietlicę zbierze.* NKPP orać 12, nadto war.: Wisła 1889/773.

30 B – Jak bedzies w dysc siol w polu psenice, to w zniwa kosiul bedzies samiotko mietlyce. LL 1976/1/41.

31 – Deszcz majowy jest zapowiedzią urodzaju żyta.

Kiedy mokry maj, będzie żytko jako gaj. NKPP maj 5, tamże war.: *Kwiecień był ciepły, a maj służy deszczem, będzie gaj żytni;* nadto war.: *Suchy marzec – mokry maj, będzie żytko jako gaj.* K 24 Maz 126.

32 – Pierwszego maja deszcz, nieurodzaju wieszcz. NKPP maj 25, ts.: Wit Baj 309; *Deszcz na pierwszym maju, bieda w urodzaju.* Stel Pom 157.

33 – Deszcz w dniu św. Floriana [4 V] jest zapowiedzią urodzaju.

a. *Na święty Florian [4 V] deszczyk rześisty, będzie plon obfity i dobry, i czysty.* NKPP Florian św. 3.

b. *Deszcz w świętego Floriana, skrzynia groszem napchana.* NKPP Florian św. 1, war.: Stel Pom 158.

34 – Deszcz padający w dniu Wniebowstąpienia Pańskiego jest zapowiedzią: a. urodzaju; b. małej ilości paszy.

a. *Jak deszcz w Wniebowstąpienie Pańskie kropi – cieszą się chłopi.* LL 1961/4–6/85; *Mokre Wniebowstąpienie, tłuste Narodzenie.* NKPP Wniebowstąpienie Pańskie 3.

b. *Jak padze na Boże Wstąpieni, to będzie drogie koński[e] pierdzyni.* (Będzie nieurodzaj na paszę) NKPP Wniebowstąpienie Pańskie 2; *Na Wniebowstąpienie deszcz mały, mało paszy przez rok cały.* NKPP Wniebowstąpienie Pańskie 4, ts.: ZWAK 1882/171.

35 – Deszcz w Boże Ciało jest zapowiedzią deszczu w żniwa.

Jeżeli w Boże Ciało jest deszcz, to pierwsze żniwa będą dęszczowne. NKPP Boże Ciało 6; war.: *Jeżeli w wigilię Bożego Ciała pada deszcz, będzie padać przez tydzień cały.* K 48 Ta-Rz 81.

36 – Deszcz przed dniem św. Jana Chrzyciela jest zapowiedzią: a. urodzaju; b. pogody.

a. *Kiedy dęszcz przed św. Janem [24 VI], to po żniwach gbur ‘gospodarz’ jest panem.* ZWAK 1882/173.

b. *Wiele deszczu przed Jónym, tela pogody po nim.* NKPP Jan św. Chrzyciel 53, war.: Pośp Śląsk 249.

37 – Koszenie w deszcz – suszenie przy pogodzie (i na odwrót).

a. *Kto w deszczu kosi, w pogodę grabi.* NKPP kosić 4; war.: *W deszcz się siecze, a w pogodę suszy.* Wit Baj 314.

b. *Kto siecze w pogodzie, suszy w deszczu.* NKPP kosić 3, war.: LL 1957/3/42.

38 – Deszcz w dniu św. Medarda [8 VI] jest zapowiedzią sześciu tygodni deszczowych/słotnych żniw / deszczu przez 40 dni / mokrego lata/roku.

a. *Kiedy Medard [8 VI] się rozwodni, będzie deszczu sześć tygodni.* NKPP Medard św. 5.

b. *Gdy Medard z deszczem przybywa, tak samo jest we żniwa.* NKPP Medard św. 2; war.: ZWAK 1882/172.

c. *Od świętego Medarda czterdzieści dni szarga.* NKPP Medard św. 7, tamże war.: *Święty Medard w sobie mieści sót i/ lub pogód dni czterdzieści.*

d. *Gdy się Medard rozplacze, a Jaś nie utuli [24 VI], poplacze pewnie aż do Urszuli [21 X].* NKPP Medard św. 3; war.: *Mokry będzie rok, gdy na świętego Medarda deszcz pada.* ZWAK 1885/37.

39 – Deszcz w dniu św. Jana Chrzyciela [24 VI] jest zapowiedzią: a. długotrwałych deszczu; b. mokrych żniw; c. nieurodzaju orzechów; d. nieurodzaju.

a. *Jak się Jaś [24 VI] rozczuli, Matka [15 VIII] go nie utuli, to będzie płakał aż do świętej Urszuli [21 X].* NKPP Jan św. Chrzyciel 8, tam war.: *Gdy się Jaś . . . , a Magdalena [22 VII] . . . , będzie płakał do Urszuli.* ZWAK 1882/172, podob. Stel Pom 176; *Gdy się święty Jan . . . , w Nawiedziny [2 VII] się utuli.* K 24 Maz 184, nadto war.: Gaj Rozw 134, Udż Biec 175, podob. Fed Żar 284, Wisła 1902/623, K 23 Kal 97, ŁSE 1962/140–141.

b. *Chrzest Jana w deszczowej wodzie trzyma zbiory na przeszkodzie.* NKPP Jan św. Chrzyciel 1, tam war.: *Gdy Jan Chrzyciel skropi, mokre będą kopy.* ZWAK 1882/173, nadto war.: Kul Wiel 3/523, Pośp Śląsk 249.

c. *W święty Jan gdy deszcze pluszczą, orzechy się nie wyluszczą.* NKPP Jan św. Chrzyciel 52, podob. ZWAK 1882/246; . . . *śliwki i orzechy będą robaczywe . . .* Wisła 1893/391.

40 – Deszcz w dniu Zielonych Świątek jest zapowiedzią nieurodzaju/urodzaju.

a. *Jeżeli w Świątki deszcz pada, wielką biedę zapowiada.* NKPP Zielone Świątki 6, nadto war.: ZWAK 1891/49, Wisła 1887/147; *Deszcz w dzień Zielonych Świątek, ubędzie jeden młótek.* NKPP Zielone Świątki 1; *Deszcz podczas Zielonych Świątek, niedobry czyni początek.* Stel Pom 161.

b. *Jak grzmi w Zielone Świątki i dysc idzie, znacy sie zaraza na pszenice.* NKPP Zielone Świątki 6c.

41 – Deszcz w dniu św. Piotra i Pawła [29 VI] jest zapowiedzią: a. długotrwałego deszczu; b. nieurodzaju.

a. *Gdy święty Piotr z Pawłem plączą, ludzie przez tydzień słońca nie zobaczą.* NKPP Piotra i Pawła św. 1.

b. *Kiedy Piotr i Paweł deszczem częstują, piekarz dwakroć więcej wody potrzebuje.* NKPP Piotra i Pawła św. 2.

42 – Deszcz w Nawiedzenie Najświętszej Marii Panny [2 VII] jest zapowiedzią długotrwałego deszczu.

a. *W dzień Marii Nawiedzin [2 VII] gdy deszczyk porosi, czterdzieści dni podobnych po sobie przynosi.* NKPP Matka Boska Jagodna 7, nadto: K 23 Kal 101, K 31 Pok 223, Udz Biec 176.

b. *Gdy są w Nawiedzenie deszcze, długa słońca będzie jescze.* NKPP Matka Boska Jagodna 7d, war.: Wit Baj 295.

c. *Deszcz na Nawiedzenie Panny potrwa pewno do Zuzanny [11 VIII].* NKPP Matka Boska Jagodna 1, nadto Stel Pom 178.

d. *Gdy deszcz pada w Nawiedzenie Najświętszej Maryi Panny, to padał będzie aż do Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny [15 VIII].* Święt Nadr 579.

43 – Deszcz w dniu Siedmiu Braci Śpiących [10 VII] jest zapowiedzią: a. neurodzaju; b. gnicia/zarazy ziemniaków.

a. *Dzień Siedm Braci deszczowy jest bez pożytku i bez wygody.* NKPP Siedmiu Braci Śpiących 1; *W dzień . . . deszcz, źle na urodzaje.* NKPP Siedmiu Braci Śpiących 5.

b. *Siedmiu Braci ziemniaki znaczy, . . . jak deszcz pada, to gniją.* NKPP Siedmiu Braci Śpiących 3; war.: *Na Śpiących Braci Siedmiu jeżeli deszcz, niepogoda, zawierucha, zgniją w polu ziemniaki.* K 48 Ta-Rz 82, ZWAK 1882/294, [sprowadza zarazę na ziemniaki] ZWAK 1882/294, podob. Fed Żar 284, ZWAK 1890/213, MAAE 1904/69.

44 – Gdy w dzień Siedmiu Braci śpiących Męczenników [10 VII] deszcz pada, będzie on padał przez siedem godzin, albo przez siedem dni, albo nawet i przez siedem tygodni. K 33 Cheł 153, podob. ZWAK 1885/38, ZWAK 1893/133, Wisła 1903/434, Sych SGKasz 4/6.

45 – Deszcz w dniu św. Michała [29 IX] jest zapowiedzią: a. łagodnej zimy; b. mokrej wiosny.

a. *Gdy deszcz w św. Michała [29 IX], będzie łagodna zima cała.* Pośp Śląsk 269; *W Michał, kiedy deszcze wszędzie, cała zima lekka będzie.* NKPP Michał św. 35.

b. *Jeżeli święty Michał deszczem nie usłuży, dobrą to i suchą wiosnę wróży.* NKPP Michał św. 7.

46 – Gdy Jadwigę [15 X] deszcz spotka, to kapusta niesłodka. K 24 Maz 192; *W świętą Jadwigę jeśli deszcz nie pada, to do kapusty miodu Bóg dokłada.* NKPP Jadwiga św. 16, nadto Stel Pom 188, Wit Baj 316.

47 – Deszcz w/po dniu Wszystkich Świętych [1 XI] jest zapowiedzią: a. mroźnej zimy; b. słoty do końca listopada.

a. *We Wszystkich Świętych [1 XI] jeśli ziemia skrzepła, cała zima będzie ciepła; a jeśli słotno, będzie o drzewo markotno.* NKPP Wszystkich Świętych 6.

b. *Po Wszystkich Świętych gdy się deszcz rozpada, może słońca potrzymać do końca listopada.* NKPP Wszystkich Świętych 5.

48 – Pogoda na Nikodema [15 IX], niedziel cztery deszczu nie ma. NKPP Nikodem św.

49 – Deszcz w dniu św. Marcina [11 XI] jest zapowiedzią niedostatku zimy.

Święty Marcin [11 XI] bez gęsi was tego nauczy: jeśli deszcz, niedostatek zimy nam dokuczy. NKPP Marcin św. 3a; *W święty Marcin deszcz lub chmury, czas niestateczny, ponury.* NKPP Marcin św. 3c; por. *Jaki Marcin, taka zima.* NKPP Marcin św. 3.

50 – Deszcz w dniu św. Barbary [4 XII] jest zapowiedzią długiej zimy.

a. *Na Barbarę [4 XII] ciecze, to zima się powlecze.* TN Chołowice 1985.

b. *Jeżeli na ś. Barbarę deszcz, na Boże Narodzenie będzie mocny mróz.* K 17 Lub 177.

c. *Święta Barbara pluskawica, to będzie dobra sanica.* Pośp Śląsk 22.

PORZEKADŁA AGRARNE

51 – Wiosną ceber/korzec/wiadro/beczka/putnia/mierzica/miska wody/deszczu – łyżka/warzczyka/miarka błota; jesienią kropla/łyżka/kwarta deszczu/wody – garniec/ceber/korzec/beczka błota.

a. *Na wiosnę ceber deszczu – łyżka błota; na jesień łyżka deszczu – ceber błota.* NKPP wiosna 4, tamże war.: ... *ceber wody – warzczyka błota; ... z korca dyscu garniec błota; ... wiadro deszczu – łyżka błota; ... beczka deszczu – łyżka błota; ... putnia deszczu – łyżka błota; ... mierzica deszcza, a wiertelik bagna; ... hekto deszcza, miarka błota.* Nadto war.: *Na wiosnę wody miskę – błota łyżkę, w jesieni: wody łyżkę – błota miskę.* Red. Kruhel Mały 1985.

b. *Na jesieni kropla deszczu – garniec błota.* NKPP jesień 13, tamże war.: ... *łyżka – ceber ... , ... kwarta – korzec ... , łyżka – beczka.*

52 – Deszcz zwykle pada w sianokosy / po dniu św. Jana Chrzyciela [24 VI].

a. *Kiedy człowiek łękę kosi, lada baba deszcz uprosi.* NKPP łąka 5, nadto war.: Stel Pom 166, 176, 234, TN Gorajec-Zastawie 1975; *Gdy święty Jan łękę kosi, lada baba deszcz uprosi.* NKPP Jan św. Chrzyciel 5, nadto Pośp Śląsk 248; *Do świętego Jana o deszcz prosić trzeba, później baba zapaską napędzi go z nieba.* NKPP Jan św. Chrzyciel 37e.

b. *Przed świętym Janem [24 I] prosić o deszcz potrzeba, a po świętym Janie i nieproszony pada.* NKPP Jan św. Chrzyciel 37, tam war.: ... *potém i sam będzie rosić.* ZWAK 1882/172; ... *i sam będzie rosić, aż go będzie dosyć.* K 24 Maz 184, nadto Pośp Śląsk 249.

c. *Do świętego Jana o deszcz proście Pana, a po świętym Janie oddal deszcz, Panie.* NKPP Jan św. Chrzyciel 37c.

d. *Do świętego Jana woła deszczu kania, a po świętym Janie chodzą po wodzie kanie.* NKPP Jan św. Chrzyciel 37d.

MODLITWA

53 – [„Litania o błogosławieństwo Boże dla urodzajów polnych” odmawiana w czasie konnej procesji wielkanocnej w Pietrowicach Wielkich w diec. opolskiej] *Boże, za którego rozkazem grzejące słońce wschodzi i zachodzi, który pragnącą ziemię rosą i deszczem posilas, który łąki trawą przyodziewasz, który zbożu na polu rósć dajesz, który ptactwo powietrzne karmisz, który kwiaty polne przyozdabiasz – zmiłuj się nad nami. Miłosierny Boże, od wszego złego, od głodu, moru, ognia i wojny, od piorunów i gradu, od zniewagi darów i dobrodziejstw Twoich – zachowaj nas, Panie. Udziel nam deszczu i pogody, błogostaw wysiane nasiona, daj łąkom i polom urodzajność, zachowaj nas i domy nasze od błyskawicy i nie dopuść, by ktoś od niej zginął, daj ufność dziecięcą w opatrność Twoją, ratuj nas od doczesnej i wiecznej zguby – Ciebie prosimy, wysłuchaj nas, Panie.* Siw Błog 18.

ZAMÓWIENIA I RYMOWANKI

54 A – [Aby odpędzić deszcz, wygłaszano formułę:] *Nie padaj, deszczyku, nagotuj ci barszczyku. Bez krupek i soli, na jednym rosole, postawię na dębie. Dębaczek się chwieje, barszczyk się rozleje.* Byst Etn 109 Siedleckie.

54 B – *Gdy pada D., dzieci zwracają się doń, wołając: Deszczku, deszczku, padaj, ale na mie nie usadaj.* Sych SGKasz 5/8.

55 – Biedronka ma lecieć do nieba/do Pana Jezusa... po słońce, pogodę lub deszcz.

a. *Słonecko, słonecko [biedronko], leć do nieba! Przynieś nam jutro pogodę albo desc.* Sim Wierz 235, Sim ŚlAntr 15, →pogoda nr 49.

b. [Rzuca się biedronkę w górę ze słowami:] *Deszczyku nie padaj! Słoneczko świeć!* Sim Wierz 235; war.: *Biedronko, biedronko, pójdz do Pana Jezusa po słonko.* ZWAK 1881/107, ts.: K 42 Maz 349; *Biedronko! Uproś u Boga dla mnie o słoneczko.* K 45 Gór 499, →słońce nr 32.

56 – Deszcz(yk) pada/leci, słońce świeci, czarownica/mora masło kleci / Baba Jaga łapie dzieci / czarownica zjada dzieci.

Deszczyk pada, słońce świeci, czarownica masło kleci. NKPP czarownica 1 [rymowanka oparta na wierzeniach o praktykach czarownic], zob. Mosz Kul 2/389, 648, war.: Cisz Sławek 183, Wit Baj 292; *Słońce świeci, a deszcz leci* . . . K 46 Ka-S 463, podob. Wisła 1890/869, K 48 Ta-Rz 275, Sych SGKasz 1/158, Bart PANLub 1/360 [kwestia czarownicy w widowisku bożonarodzeniowym]; [jako wyliczanka:] Pis Wyl 13, Sim Fol 61, Mich Trad 30; *Deszczyk pada, słońce świeci, Baba Jaga łapie dzieci.* Red. Tomaszów Lub. 1960–1966; *Deszczyk pada, słońce świeci, czarownica masło kleci. Co ukleci, wnet zajada, myśli, że to czekolada. Zaraz ciebie poczęstuje, jeśli masz w dzienniku dwóje. Masz? Wy-pa-dasz!* Red. Lubartów 1970; *Słońce świeci, deszczyk pada, czarownica dzieci zjada.* Red. Lublin 1995; →słońce nr 36.

PIEŚNI ADWENTOWE

57 – Spuście łaskawe niebios, spuście z deszczem obłoki, niechaj zstąpi jako rosa, Meszysasz przez Proroki. Miłk Pas 738; →rosa nr 22.

KOLEJY

58 – Słońce, deszcz i księżyc jako Trzej Królowie.

Tam u wody u studzianej, szczodry wieczór, dobry wieczór! Trzej Królowie przyjechali, . . . I tak sobie imia dali: . . . Jednemu było jasne stunejko, . . . drugiemu było cichy dyszczeńko, . . . a trzeciemu jasny księżyczeńko . . . Dyszczeńko mówi: wstane jo w lecie rano . . . i obrosze ludziom siano . . . Etnl 1989 Biłg 131, war.: TL 2001/2/11, →słońce nr 45, →księżyc nr 42.

59 – Gospodarzowi życzy się, by miał snopów (snopia) / fur zboża jak kropel (kropia) drobnego deszczu.

Daj nam tu Boże wszelakie zboże . . . Będzie tu garstek jak na niebie gwiazdek, będzie-ć tu snopia jak descu kropia, pojedą z nim fury jak na niebie chmury. K 23 Kal 115; war.: *A dajże tu Boże wszelakie zboże, miedziane ździebta a złote kłosa . . . A będzie tu snopia jako descu kropia, a będzie tu kopecek jak na niebie gwiazdecek, a pójda tu fury jak na niebie chmury.* K 5 Krak 236.

PIEŚNI DOŻYNKOWE

60 – Plony się zrodziły, ładny namłot mają, tylko na te plony. . . Deszcza nam padają . . . O Jezu wszechmocny, my ciebie błagamy, żebyś nas nie karał, . . . takimi zlewami. Bart PANLub 1/506.

61 – Czarna/ciemna chmura (idzie), deszcz leje . . .

a. *Czarna chmura, deszcz leje, gdzie się ten ptaszek podzieje? Oj, póleci on w ciemny las, żeby go deszczyk nie znalaz. A my żyta dożeli i teraz będziemy liżeli.* TN Zarzecze 1953, war.: K 16 Lub 126.

b. *Czarna chmura jidzie, deszcz leje, już się pszeniczka nie chwieje. . . Czarna chmura, dyszcz leje, a nasz gospodarz unio nam dutke zaleje.* TN Huta 1966.

c. *Zaciągnęła ciemna chmura, deszcz leje i leje, a my się tak uwijamy, karbowy się śmieje.* ŁSE 1962/159.

PIEŚNI WESELNE

62 – Zmarły ojciec/matka prosi Boga, by mógł/-a zejść (z) drobnym deszczem/deszczkiem na ziemię, by sprawić córce/synowi wesele.

a. *A w niedzielę rano, drobny deszczyk porania. Marysin tatulo przed Panem Bogiem klancy. Oj, a spuście mię, Boże, z drobnym dyszczem do ziemi. Oj, niechże ja zobocę swojej córki wesele.* K 16 Lub 221; war.: *We wtorek rano drobny deszczyk rosi, Marysi tatunio Pana Boga prosi. Spuście mnie . . . promieniem do ziemi . . .* Bart PANLub 2/112, tamże war. [pieśń wykonywana na weselu sieroty].

b. *Marysina matenka przed miłym Bogiem stoi, miłego Boga prosi: O, spuść-że mnie, Boże, tym drobnym deszczem na ziemię, niech-że ja zobaczę swojej córki wesele.* K 16 Lub 240; *Spuść*

mię, Boże, na ziemię, sprawię córce wesele. . . . *Ja ci się, Boże, skradnę, z drobnym deszczykiem spadnę.* K 16 Lub 168, por. K 28 Maz 166.

c. *Latali anieli, oj, po niebie brzęczyncy, a Jasia tatunio przed Pany Bogiem klęcy. Klęcy bo on klęcy i Pana Boga prosi, w niedziele raniutko, oj, drobny deszczyk rosi. Puśćże mnie, o Boże, z tym descykiem puśćże mnie, niechże ja zobacze swego syna wesele.* Bart PANLub 2/451.

63 – Idzie chmura/burza, będzie deszcz, gdzie się ptaszek/najmilszy/dziewczyna podzieje.

a. *Chmara jidzie, deszcz bedzie, gdzież ty, ptaszku, polieciysz. Poliece ja w ciemny las, żeb mnie deszczyk nie znalaz.* Bart PANLub 1/474 [jako pieśń sobótkowa], Bart PANLub 4/143; nadto war.: *Idzie chmura, będzie deszcz, gdzie się ptaszku podziejesz . . .* K 28 Maz 227, war.: Biel Kasz 1/259, K 42 Maz 85, K 16 Lub 127 [jako pieśń dożynkowa], Ol Podl 130; [na Mazowszu i Pomorzu pieśń oczepinowa śpiewana też podczas jazdy do kościoła]; *Idzie burzycka, będzie desc, gdzie się, najmilsy, podziejesz?* K 40 MazP 204.

b. *Idzie burzyczka, będzie desc, gdzie sie dziewecko podziejes?* LL 1959/3–4/88; war.: *Wyszła chmureczka, będzie deszcz, . . . gdzież ja się, biedna, pójdę skryć.* Stoin Żyw 158; *Od Rzeszowa chmura idzie, dęszcz leje, a gdzie sie nám Hanusiańka podzieje.* MAAE 1908/84.

64 – A po biołym po kamiyniu drobny dyszcz pada . . . , a już ci tam tyn młody pun na kónia siada. LL 1964/1–2/56.

65 – A otwórzcie [matulu] te okna, ażeby nam [panna młoda] nie zmokła, . . . Deszczykowi nie rada, ona jeszcze nie baba . . . Krzyż Kuj 1/97.

66 – Niech deszcz pada, niech główkę młodej obrosi/oblewa.

a. *Dajze Boze descu powolnego, niechze mu się nie spiesy, a niechze się ta dziewczyna nasa, dziś w wianecku uciesy.* K 23 Kal 138.

b. *Dajże Boże deszczu, żeby lał, żeby lał. Żeby mi się wianek na głowie rozwijał.* ZWAK 1886/287, przedruk: Cisz Sławk 101.

c. *Padá dyszczyk, padá, niech ziemie pomocy, niech sie mój warkocyk po plecach roztochy.* ZWAK 1891/142.

d. *Młodá pani na cępusek prosi, bo rada na głowie go nosi. Wiatr wieje, dysc rosi, główcké obrosi.* ZWAK 1880/253.

PIEŚNI ZALOTNE I MIŁOSNE

67 – W niedzielę rano deszczyk porania/pada – dziewczyna wygania bydła/krowy/wołki/byczki/owieczki/gąski – chłopiec zaleca się.

A w niedzielę raniusiańko deszczyk porania, jużci moja kochaneczka wołki wygania. Jak wygnała, tak wygnała, idzie do domu, natrafił ją miły Jasio na siwym koniu. K 12 Poz 14–15, war.: ZWAK 1880/243, K 40 MazP 532, Lud 1975/144, Krzyż WiM 3/222, 223, LL 1959/3–4/66, 70, Stef WarmPś 2/36; . . . *najmilejsa owiecki wygania.* K 12 Poz 15; *Descyk pada, pokropuje, po biołej brzezynie, jużci moja najmilejsa owce wygania.* K 12 Poz 119; . . . *descecek porania, juzci moja najmilejsa gąsecki . . .* K 40 MazP 153; . . . *drobny deszcz pada. . . najmiluśka krowy wygania.* Rog Śląsk 102, war.: Pieś Śl 1/248, Pieś Śl 2/664, LL 1958/2–3/60; . . . *deszczyczek pado . . . moja Kasiulenka . . .* Pieś Śl 2/479, podob. K 4 Kuj 10, K 21 Rad 4; *Z niedziele na poniedziałek drobny deszcz pado . . .* Pieś Śl 2/665, war.: Pieś Śl 2/321, Tac Opol 145, LL 1958/2–3/73.

68 – W niedzielę rano drobny deszcz pada/idzie – dziewczyna/miły nie gada / nie ma ukochanej dziewczyny / dziewczyna prosi chłopca, by do niej nie przychodził.

a. *W niedziele rano drobny deszcz pada, coś moja dziewczyna, coś moja kochana, nie gada.* Bart PANLub 2/422 [jako pieśń weselna]; war.: *W niedzielę rano drobny deszcz pada, nadobna dziewczyna – nadobna jedyna, do mnie nie gada.* ZWAK 1886/292, war.: ZWAK 1878/80, ZWAK 1880/212, ZWAK 1884/267, MAAE 1908/192, K 1 Pieś 6, 10, K 39 Pom 170, K 73 Krak 1/509, Świąt Nadr 292, K 19 Kiel 94, Kot Rzesz 483, Kot Zn 425.

b. *Mój Boże, deszcz pada, dziewczyna nie gada. Nie gada, nie może, przez ludzi, mój Boże.* K 26 Maz 335; war.: . . . *ni może, bez ludzi . . .* K 41 Maz 441.

c. *Przyjechał pode drwota (wrota), deszczek pada i pada, przyjechał mój miły i nie gada.* K 10 Poz 231.

d. *W niedzielie rano, w niedzielie rano, drobny dyszcz pado, ni ma tyj dziwczyny, ni ma tyj jedyny, co zy mnóm gado.* Krzyż Kuj 1/222.

e. *A w niedziela raniusko, drobny dyscyk pado, a ta moja miylusko, tak mi "odpowiadc.* "Odpowiad ci "ona krzywymi słówkami, iże bym joł nie chodzioł pod jyj "okiynkami. Maj Śląsk 118, war.: Pieś Śl 1/439–440.

f. *W niedzielie rano . . . drobny desc pada, z moją dziewczyną, z moją jedyną ktoś inny gada.* Was Jag 201.

69 – *Pada/ідzie deszczyk – kochanek/kochanie blisko.*

a. *Pada deszczik, pada, a po dészczu szlisko, szczenliw-i-ten chłopak, co ma dz-iwczã blisko.* Biel Kasz 2/235, tamże war.: . . . *pod koniczkiem . . .* Pieś Śl 2/369; *Pada deszczyk, pada, na konika ślisko, powiadają ludzie, że kochanie blisko.* K 25 Maz 50; *Pada deszczyk, pada, konikowi ślisko, powiadają ludzie, że mój miły blisko.* K 48 Ta-Rz 152; *Idzie deszczyk, idzie, . . .* K 2 San 137.

b. *Padá dészcyk, padá, jutro bydzie ślisko, juz já o to nie dbám, bo kochanka blisko.* ZWAK 1880/226, war.: Pau Gal 218, Maj Śląsk 165, Cisz Sławk 91.

70 – *Wczoraj deszcz padał, dzisiaj pogoda – dziewczeczka/panna młoda idzie do ogrodu (wić wianek i in.) / spotkać się z chłopcem / powić syna.*

a. *Wczora deszcz padoł, dzisiaj pogoda, szwarno dziewczeczka szła do ogroda. A w tym ogrodzie bioło lelujo, szwarno dziewczeczka wionka dowijo.* Pieś Śl 2/665, war.: Kam Pom 243, Biel Kasz 2/356, Stoin Żyw 181, 182, Tac Opol 154; . . . *nadobna Mania . . .* TN Wola Chomejowa 1988.

b. *Wczoraj dyszcz padoł, dzisiaj p"ogoda, a ch"odź, dziewuchno, ch"odź do "ogroda.* Krzyż Kuj 1/235, war.: Kot Rzesz 344, 370, 371 [jako kolęda życząca dla panny].

c. *Wczora deszcz padał, dzisiaj pogoda, ta moja miła szła do ogroda. A w tym ogrodzie biała lilija, ta moja miła syna powiła.* Pieś Śl 2/703.

d. *Pada desc, pada desc, byńdzie i pogoda, dajcie jeść, dajcie jeść, póde do ogroda. Wyrwe bruk, wyrwe bruk, byde babe po łbie tłuk.* Krzyż WiM 4/221.

71 – *Po ciepłym deszczu przychodzi pogoda – chłopiec i dziewczyna spotykają się w ogrodzie.*

a. *Po ciepłym dészczu to przyjdzie pogoda, przyjdz, kochanku, do mnie do ogroda. Nawoniasz się kwiata woiącego i nabędziesz liczka rumianego.* Rog Śląsk 167, ts. Pieś Śl 1/225; *A jak przyjdzie po deszczu pogoda, przyjdz, syneczku, ku mnie do ogroda.* ZWAK 1885/200, war.: Pieś Śl 1/226, Pieś Śl 2/253.

b. *A jak przyjdzie, przyjdzie po deszczu pogoda, przyjdz ty, kochaneczko, do mego ogroda. Narwia jo ci kwiecia . . . aże ty nabędziesz liczka czerwonego.* Pieś Śl 2/657.

c. *A jak będzie drobny deszczyk padał, będziemy se o weselu gadać.* Oles Lub 11.

72 – *Czarna chmura, deszcz leje – gdzie się kochanek/sieroteńka/. . . podzieje.*

a. *Od Krakowa carna chmura, desc leje, a gdzie ja sie nieboracek podzieje? A pójdę ja do tej, do tej, nie chce mnie. A pójdę ja do Marysi przymie mię.* K 2 San 129, war.: K 24 Maz 230, K 16 Lub 217, 285 [jako pieśń weselna], K 21 Rad 8, K 77 Rad 1/81, K 18 Kiel 174, Święt Nadr 184; *Od Krakowa czarna chmura dyszcz leje, a dziesz ja sie nieszczęśliwy podzieje. Oj, pojade ja do Marysi do sadku, przenocuj mnie moja Maryś, ty kwiatku . . .* TN Karmanowice 1977, war.: Chm Lub 38; *Od Gostynia idzie chmura . . .* K 10 Poz 238; *Od Jizbicy jydzie burza . . . a gdzie ja sie biedny chłopiec . . .* Krzyż Kuj 1/196; *Od Lublina carna chmura, disc leje . . .* TN Piotrków 1953, war.: K 16 Lub 285; *Od Sieradza chmura idzie . . .* K 21 Rad 8, war.: K 18 Kiel 174; *Idzie chmura od Łyncycy, dyz leje . . .* LL 1962/1–2/54; *Idzie chmura od Krośniewic . . . sierotecka . . .* K 22 Łęcz 143; *Idzie chmura od Bóndkowa . . . biedna dziewuś . . .* Krzyż Kuj 1/196; *Od Rzeszowa chmura idzie, dészcz leje, a gdzie sie nám Hanusieńka podzieje.* MAAE 1908/84; *Od miasta chmura idzie . . .* K 46 Ka-S 65;

Czarna chmura ode dwora . . . TN Rudnik Szlachecki 1966; "Od Wársawy chmára wysta, dysc leje, kás ja sie z kochánecką podzieje? ZWAK 1890/225.

b. *Z wiecorecka ciemna nocka, desc leje . . . sierotka . . .* K 21 Rad 9, war.: K 39 Pom 125, K 26 Maz 84–85, K 40 MazP 166, K 41 Maz 184.

c. *Idzie chmura, bedzie desc, dzie sie, Jasiu, podziejes? Ja parasol rozpusce, ciebie, Jasiu, nie pusce.* Dwor Maz 158; . . . *dzie sie, ptasku, podziejes? A ja pójde w ciemny las, by mnie descyk nie nalaz.* Dwor Maz 158, war.: Krzyż WiM 4/164, 165.

d. *Idzie burzyczka, będzie desc, gdzie sie dziewecko podziejes?* SOWM 1/251, war.: Krzyż WiM 3/58, 59, 70.

e. *Od Krakowa deszcz idzie, a mój miły nie idzie.* Tac Opol 128, war.: Maj Śląsk 30, 31.

**73 – Deszcz pada/kropi/roni/rosi po drobnej/białej/gęstej/czarnej/leśnej leszczy-
nie/brzezynie/drzewinie/olszynie/na niskiej dolinie – kochaj/zalecaj się, ale nie zdrad-
liwie/ . . .**

a. *Descek pada, rosa siada po drobnej lescynie, kochaj ze mnie, mój Jasierku, scérze nie zdradliwie.* K 27 Maz 283, war.: Biel Kasz 2/133, Krzyż WiM 3/66, Gaj Rozw 87, Płat Krak 401, Chm Lub 73; *Descyk kropi, descyk pada . . . moja Maryś . . .* K 27 Maz 282; *Idzie deszczyk . . .* K 16 Lub 273; *Descyk pada, descyk roni . . .* K 25 Maz 59; *Deszczek pada, roska . . . zalecaj się, mój najmilszy, szczerze . . .* K 40 MazP 248; . . . *roska rosi po drobny . . .* Stef WarmPś 3/27; nadto war.: "Oj, dyszczyk . . . w tyj drobnyj laszczynie, zakochaj sie no, kawalyirze . . . Sob Wielk 149; *Deszczyk . . . zalecaj się namilejszy . . .* Gaś Mazur 137; *Pada deszczyk w lesie po leszczynie, kochaj szczerze kawalerze . . .* TN Zawada 1963, *Descyk kropi . . . kochajmy się, moja panno . . .* K 46 Ka-S 82; *Déscyk idzie, déscyk pádá po drobnej lescynie. . .* ZWAK 1893/81, nadto war.: K 12 Poz 119, K 4 Kuj 24, K 27 Maz 282, K 46 Ka-S 83; *Drobny dyszczyk pokropuje, pokropuje po drobnej leszczynie, pokochał sie pan bogaty w kujawskiej dziewczynie.* Krzyż Kuj 1/249.

b. *Zachodzi stoneczko za las kalinowy, drobny deszczyk pado na sadek wiśniowy.* Pieś Śl 1/507, Gaj Rozw 86; war.: . . . *na listek jodłowy . . .* Pieś Śl 1/507; . . . *a dyszczyczek bardzo kropi na sadek . . .* Pieś Śl 1/507.

c. *Deszczyk rosi, deszczyk rosi po białej brzezynie . . .* K 48 Ta-Rz 123, war.: K 28 Maz 246, 247; . . . *rosa pada po białej brzezynie . . .* K 22 Łęcz 104; . . . *deszczyk kropi po białej brzezynie . . .* K 43 Śl 40, Pieś Śl 2/598, TN Niezdów 1967, TN Zemborzyce 1978; zob. Biel Kasz 2/133.

d. *Drobny dysc pado, a rosicka siada na sadek wiśniowy: Wstawoj, moja mamó, och, wstawoj, najmilejso, bo już ci to dzień bioły.* Bart PANLub 5/323; war.: *Dyscycek pada, rosicka siada na drzewie wiśniowym, wstań, kochanko, nie lez, serce moje pocies, bo juz jest dzień bioły.* Dyg Kat 238, podob.: MAAE 1912/102, Tac Opol 154.

e. *Pada deszczyk po gęstej krzewinie, kochaj szczerze, kawalerze, ale nie zdradliwie.* Bart PANLub 4/415, tam liczne warianty, nadto ZWAK 1880/215; *Deszczyk pada . . . na niskiej dolinie . . . kawalerze . . .* Pieś Śl 2/597, war.: Dyg Kat 176, Gal Star 183; *Descyk pada, rosa siada na corną uolsyne, kochojze mnie, mój kochanku, ale nie godzine.* Stoin Żyw 231.

74 – Deszcz/deszczyk idzie/pada/pokrapuje – ktoś płacze / załamuje ręce.

a. *A w niedzielę raniusieńko pada deszczyk drobnusieńko. Pada, pada, pokrapuje, jedzie Jasio, popłakuje.* K 24 Maz 236, war.: ZWAK 1891/89, Lom Śląsk 313, Pieś Śl 1/122, K 18 Kiel 138; K 21 Rad 110, Pau Gal 186, TN Lipa 1962.

b. *Deszczyk pokrapuje, żołnierz maszeruje, dziewczyna go płacze, rączki załamuje.* Udż Krak 130.

75 – Deszcz leje/pada – do kochanki serce mgleje.

Deszczyk pada, słońce grzeje, do kochanki serce mgleje. Zaprzęgajcie konie w sanki, pojedą ja do kochanki. K 1 Pieś 217, war.: K 26 Maz 206.

76 – Deszcz idzie/pada – chłopak jedzie do swojej kochanki.

Siwy konik, siwy, malowane sanki, wsiądę ja, pojedę do mojej kochanki. O, nie jedź, o, nie jedź, na boru deszcz idzie. Wsiądę i pojedę, bo sama nie przyjdzie. K 40 MazP 466, war. Krzyż WiM 3/106; *Jakzes tu jechać, kiedy dęsc jidzie, a jak nie jechać, sáma nie przydzie.* LL 1959/5–6/49.

77 – Chłopiec/dziewczyna prosi, by deszcz nie padał.

a. *Nie padojże, deszczku, dojże, Boże, pogode no moji nojmniłszy, kiedy pudże po wodę!* Stef WarmPś 1/54, war.: Krzyż WiM 4/204; *Woła kania dyszczu, ... dajże, Boże, pogode, ... ta moja kochana, ... poszła z rana po wodę.* Sob Wielk 177.

b. *Nie daj, Boże, deszczu, daj, Boże, pogode, oj, na mego Jasięka, co pojechał w droge.* Bart PANLub 4/182, nadto war.: K 25 Maz 204, Stef WarmPś 1/54, K 17 Lub 51.

78 – Zmoczony deszczem chłopak/dziewczyna prosi ukochaną/ukochanego, by przyjął/przyjęła go/ją na noc.

a. *Przenocuj mnie, przenocuj, bo mnie descyk omocył. Przenocuj mnie do rana, moja luba, kochana.* K 6 Krak 116, war.: K 40 MazP 516, K 26 Maz 309, 311, ZWAK 1884/79, Krzyż Kuj 1/78.

b. *Descyk pada, zmocy mie, moje dziewcę, nocuj mie. Ja cie nie chcę nocować, bo ty będzies figlować. Ja sie zaklon na dusę, ze cie, Kasiu, nie rusę, a jak kazes, to musę.* Was Jag 158, war.: Cisz Sławk 92, ZWAK 1893/104, Krzyż WiM 3/81, 82, Krzyż WiM 4/130, SOWM 1/294

79 – Deszcz idzie – ukochany/ukochana nie przyjdzie.

a. *Spod leszczyny deszcz idzie, ... dziś mój luby nie przyjdzie.* Bart PANLub 3/152, nadto war.: *Od Świerczyna ...* Krzyż Kuj 1/209; *Od Opoczna dysc idzie, ... moja luba nie przyjdzie.* LL 1966/2–3/52; *Od Olawy ... mój miluśki ...* Rog Śląsk 167, war.: Lom Śląsk 291, Pieś Śl 2/528; *Od Morawy ...* Pieś Śl 2/528; *Od Krakowa ...* Stoin Żyw 273; *Od Mujńcoła ...* Stoin Żyw 272; *W ciemnym borze deszcz idzie ...* Stoin Żyw 274; *Z Kamienia desc idzie, kochanie nie przyjdzie ...* K 19 Kiel 33; *Od Lublina ...* TN Wymysłów 1980, podob. Hoł Wes 117 [pieśń weselna], Bart PANLub 4/621 [przyśpiewka frywolna], Bart PANLub 3/252 [przyśpiewka pasterska], nadto: K 19 Kiel 56.

80 – Dziewczyna ma uprząć dratew/nici z drobnego deszczyku [= zadanie niemożliwe do wykonania].

Szewczyku, szewczyku, dobry rzemieślniku, uszyj mi kamasze z wołowego ryku. Kamasze uszyje z ryku wołowego, uprzędźże mi dratew z deszczyku drobnego. Ja dratew uprzędę z deszczyku drobnego, uszyj mi sukienkę z kwiatu makowego. Bart PANLub 5/385, tamże war.: K 25 Maz 149, K 41 Maz 238, K 6 Krak 149, podob. Gal Star 251, K 77 Rad 1/360, ZWAK 1885/254, ZWAK 1886/298, Cisz Sławk 111; ... *Jać nici naprzędę z deszczyku drobnego, ty mnie łóżko uściel wśród morza bystrego.* Chod Śp 225 [jako pieśń żartobliwa].

81 – Jak deszcz pada, świniarz zaleca się pannie.

Zalicał mi sie warszawski świniarz, kiedyś niekiedyś to do mnie przylaz, jak ciepło było, to świnie pasał, jak deszczyk rosił, to do mnie hasał. Bart PANLub 4/161; war.: ... *była pogoda, to świnie pasał, a jak desc padał to ze mną hasał.* K 26 Maz 264; zob. też Wisła 1896/136, Wisła 1903/435, Stef WarmPś 3/57, ZWAK 1893/88, Krzyż WiM 3/140, Dyg Kat 181, Maj Śląsk 177, K 77 Rad 1/72, TN Kol. Gałęzów 1979.

82 – Deszcz pada/bije/kropi i moczy koszulę/suknie/szaty na kawalerze.

a. *Deszczyk pada, deszczyk bije, koszuleczka na mnie gnije. Poproszę ja kochaneczkę, wypierze mi koszuleczkę.* K 13 Poz 153.

b. *I wyjechał, i wyjechał, zaczął deszcz pokrapiać; miał sukienki pożyczane, musiał ich przewracać. ... już ja szczęścia nie mam, panno, ożenić się z tobą.* K 21 Rad 30, war.: K 12 Poz 17, K 4 Kuj 11, K 21 Rad 29, K 22 Łęcz 88, K 77 Rad 1/104.

d. *Padał dyszcz na ciebie bardzo wielkie krapły, umokły na tobie twoje drogie szaty.* LL 1958/2–3/72; war.: *Plakałam, plakała, kochanku, o ciebie, żeś stał na dworze, deszcz padał na ciebie. Padały, padały bardzo wielkie krople, aże ci te twoje pstre szaty umokły.* Pieś Śl 2/474.

83 – *Nie léj déscu, nie léj, bo já w kamizeli. Jak já będę w guni, to ty déscu lunij.* Święt Nadr 310, war.: K 19 Kiel 99, K 73 Krak 1/460; *Nie bij, déscu . . .* ZWAK 1880/180; *Nie lej deszczu, nie lej, jak ja będę w bieli. jak będę w gończysku, wtenczas lej, deszczysku!* ZWAK 1886/299, war.: Cisz Sławk 113.

84 – *Deszcz leje, wiatr wieje w zielonej dąbrowie – myśliwieczek namawia dziewczynę.*

Deszcz idzie, wiatr wieje w zielonej dąbrowie, namawia tam myśliwieczek Karolinę sobie. Pieś Śl 1/492, war.: Lom Śląsk 167, Pieś Śl 2/682, Rog Śląsk 35, 227.

85 – *Nie dam siana [konikowi], nie dam, bom go nie nasiekła, padał desc, padał desc (v. pogody nie było), woda z nieba ciekła.* K 40 MazP 180, war.: Sob Wielk 161.

86 – *Deszcz kąpie górala, wiatr go kołysze, słońko złoci.*

a. *Hej, góral ja se, góral, hej, od samiutkich Tater, hej, deszczyk mnie wykapał, hej, wykołysał wiatr. Hej, deszczyk mnie wykapał, hej, wiatr wykołysał, "oj, cóżem sie napłakał, ale mnie nikt nie słyszał.* Bart PANLub 5/350, war.: Pawl Mer 84.

b. *Urosłek jak sosna w lesie przy jałowcak, descyk mie wykapał na holi przy "owcak. Descyk mie wykapał, słońko ozłociło, bez ciebie, Marysiu, smutno by mi było.* Stoin Żyw 141.

87 – *Deszcz ma nawrócić się do nieba.*

Nie léj déscu, nie léj, bo cie tu nie trzeba, obejdz poza górki, nawróć sie do nieba. ZWAK 1888/200; war.: . . . "obyjdz góry, lasy i p"owróć d"o nieba. Mika Oraw 65; . . . obyńdz poza hole i wróc sie do nieba. MAAE 1898/114 Podhale.

88 A – *Sucha lipka w polu stoi, wiatru, deszczu się nie boi. Sucha lipko, rozwijaj się, ty, dziewczyno, namyślaj się.* Kot Zn 406; war.: *Sucha lipa w polu stoi, wiatru, deszczu się nie boji. Zaprzęgajcie dwie par koni, niech pojedą choć raz do niej.* TN Ostrówek 1986.

88 B – *Czegoż ty, dziewczyno, pod jaworem stojisz, czy cie słońce piecze, czy się deszczu bojisz? . . . Słońce mie nie piecze, deszczu sie nie boje, czekam na miłego, pod jaworem stoje.* Bart PANLub 4/324, war.: Oles Lub 11; . . . cy cię nocka zasta, cy się deszczu bois? Nocka mię nie zasta, deszczu się nie boję, lecz mi jawor pachnie, to jo pod nim stoję. Pol Rud 194.

89 – *Zmarłej dziewczynie w grobie słońce nie doświeci, deszczyk nie dopada, wiatrek nie dowieje.*

Na zielonem kierchowecku wyleżę się jak w łózeczku, tam mnie słońce nie doświeci, koszulinka ze mnie złeci. Ani deszczyk nie dopada, koszulinka ze mnie spada. Ani wiatrek nie dowieje, koszulinka mi zbuleje. Pieś Śl 1/359, war.: Stoin Żyw 324.

PIEŚNI RELIGIJNE

90 – *Królu, Boże Abrahama, w Tobie moc i dobroć sama. Spójrzyj nam na ludzkie plemie, daj nam deszczu na ziemię albo pogodę na ziemię.* TN Krasiczyn 1985.

91 – [O zagładzie Sodomy i Gomory] *Ledwie Lot wyszedł z żoną, córkami, niebo czarnymi zaszło chmurami, a wśród ognistej na niebie łuny w Sodom Gomorze biją pioruny. Ziemia się trzęsie, wiatr wściekły wyje, ludzie sie z krzykiem po domach kryją, lecz gmach za gmachem z hukiem sie wali, a deszcz siarczysty, gdzie padnie, pali.* Bart PANLub 3/433.

92 – [Góry prozione przez grzeszne dusze o przyjęcie odpowiadają:] *Jakże my wás przyjąc mamy, w sądny sie dzień porównamy [tj. zrównamy]. Ode grzmienia, od trzaskania, od krwawego dyscá laniá.* ZWAK 1893/51.

PRZYŚPIEWKI I PIEŚNI OKOLICZNOŚCIOWE

93 – *Zabij mnie, deszczu, niechże nie stoję dziewczynie/bratowej i bratu na zdradzie.*

A zabijze mie déscu, a zabijze mie gradzie, a niechże já dziewczynie, a nie stoję na z[d]radzie. Święt Nadr 282, war.: Święt Nadr 308; *Oj, zabijze mnie descu, da zabijze mnie gradzie, oj niechże ja nie stoję da bratowej na zdradzie. Oj, zabijze mnie descu, da zabij mnie gradowy, oj niechże ja nie stoję, da na zdradzie bratowej.* K 21 Rad 127.

94 – Bóg daje pogodę/deszcz/nawałnicę.

a. *Dałeś Boże dyszca, dajże i pogody, żeby drobne rybki wypłynęły z wody.* ZWAK 1891/144, war.: K 25 Maz 204.

b. *A te Rudawianki wielkie prymusnice: nie chcą sera, masła, z papieru spódnice. Dajże, Boże, deszczu, dajże nawałnice, aby im pomokły z papieru spódnice.* Pol Rud 140.

PIEŚNI ŻOŁNIERSKIE

95 – Piechota maszeruje i w deszcz i w słoneczną spiekotę.

a. *Błoto, deszcz, czy słoneczna spiekota, zawsze słyhać miarowy, równy krok. To maszeruje szara piechota. Na ustach śpiew, pogodna twarz, wesoły wzrok.* Szew Niech 49, war.: Szew Niech 317; *Czy to deszcz, czy słoneczna spiekota, wszędzie słyhać miarowy, równy krok. To na bój idzie polska piechota ...* Świr Pieś 346; *Słota, deszcz czy ... to maszeruje ta polska piechota ...* TN Rechta 1978/79.

b. *Czy to deszcz czy słoneczna spiekota, my do szkoły ciągle musimy iść, maszerując jako ta piechota, na ustach śmiech, w sercu ból wciąż nieść.* TN Kolonia Gałęzów 1978.

96 – Deszcz, jesienny deszcz, smutne pieśni gra, mokną na nim karabiny, hełmy kryje rdza. ... Deszcz, jesienny deszcz bębni w hełmu stal, idziesz, młody żołnierzyku, gdzieś, w nieznaną dal. Świr Pieś 372; war.: ... deszcz ... pieśni tka ... Świr Pieś 371.

PIEŚNI DZIADOWSKIE

97 – Niebo deszczem i powodzią karze ludzi za grzechy.

Straszne grzechy o pomstę do nieba wołały. Niebo się zagniewało, deszcz leje strugami, woda z łożysk powstaje, co się dzieje z nami. Niesie domy i ludzi dunajcowa fala, padła ofiarą wody niejedna rodzina. Nyr Kar 344; war.: ... *Promienie słoneczne chmury pokrywają i gwałtowne deszcze na ziemię spuszczaają ...* Nyr Kar 347.

98 – Bóg, na prośbę króla Sobieskiego, zsyła na Turków deszcz kamienny.

[Zobaczywszy] *Bóg miłościw z nieba wysokiego, spuścił na nich [Turków] deszcz kamienny, wybił do jednego. A ci, którzy pozostali, wzięli rejtrować, poprzysięgli, że nie przyjdą do Polski wojować ...* Bart PANLub 3/403, tamże war., nadto: LL 1962/4-6/94, Kot Zn 447, Stoin Żyw 16.

99 – Koniec świata zostanie zapowiedziany przez krwawe deszcze.

a. *Antychryst będzie panować, ołtarze każe zrujnować, z kapłanów nikt nie zostanie, smutek na ziemi nastanie. Krwawe deszcze z piorunami będą naszymi świadkami, nie będzie ducha żadnego na całym świecie żywego. ... Chmury niebo nam zakryją, deszcze krwawe nas zaleją, ludzie się w jaskiniach skryją, prawie na świecie nie żyją.* Bart PANLub 3/629, tamże warianty.

b. *Teraz nadszedł koniec świata. ... Chmury niebo zakrywają, deszcze krwawe wylewają. ... Krwawe deszcze z piorunami, będą naszymi świadkami.* LL 1974/2/43.

100 – Gdy Jezus przyjdzie sądzić świat, morowy/ognisty deszcz padać będzie.

Kiedy przyjdzie Pon Jezus, tan świat sondać bandzie. Kiedy morowy deszczek na cały świat pudzie. Stef WarmPś 1/203; war.: *Przed skończonym światem wielgi cuda będą, że wognisty deszcz z nieba na cały świat będą.* K 50 Sa-K 341.

BALLADY

101 – Rozbójnik nie wie, kogo morduje, bo ciemno było, deszczyk rosił.

[Maż – rozbójnik przynosi żonie zakrwawioną chustę. Żona rozpoznaje chustę swego brata. On tłumaczy:] *Wczoraj wieczór deszczyk padał, jam nie słyszał, jak on gadał.* Bart PANLub 4/13, tamże war.: *Ciemno było, deszczyk rosił, jam nie zważał kto mnie prosił.* TN Brzostówka 1988; nadto war.: Krzyż WiM 2/94, LL 1964/1-2/51, Stoin Żyw 99, Pieś Śl 2/24, Tac Opol 40, Płat Krak 145, 674, Pawl Mer 135.

BAJKI

102 – Deszcz, mróz i wiatr są szwagrami/braćmi.

a. *Był uciec i matka i mieli trzy córki i sina Karolka. Do jedne chodził mróz, do drugie wiatr, do trzecie dysc i potem się pozéniyli.* [Karolek stara się uratować pannę porwaną przez smoka. Szwagrowie (mróz, wiatr i deszcz) pomagają mu jej szukać. Gdy Karolek zostaje rozdarty przez smoka, szwagrowie wskrzeszają go żywą wodą.] ZWAK 1881/223–227.

b. [Pewien człowiek szuka żony-mary, która odeszła od niego w świat. Trafia do kobiety, która miała trzech synów: mróz, deszcz i wiatr. Kobieta obiecuje odszukać żonę-mare. Każdy z synów odwiedza matkę w domu innego dnia.] *Na drugi dzień idzie taki schlapany, taki przychodzi od kumina, taki zmocury ze jaz-jaz. Leje sie z niego. . . . To był dyszcz. Ano, pyto go sie, może ty wiesz "o takim . . . Nie, powiedo, nie wim wcale.* [Miejsce pobytu żony zna trzeci syn, wiatr, który zanoszą chłopca do dalekiego ogrodu, gdzie ten odnajduje żonę]. TN Bychawka 1962.

103 – Pokorna sierota chwali słońce, miesiąc, mróz, wiatr i deszcz i dostaje nagrodę; pyszna córka macochy – gani je i zostaje ukarana.

[Pasierbica wygnana z domu przez macochę, przychodzi do chałupki, w której są: słońce, miesiąc, mróz, wiatr i deszcz. Zapytana przez nich, który jest najładniejszy, odpowiada, że wszyscy są ładni i za swą grzeczną odpowiedź zostaje nagrodzona. Macocha, chcąc, by jej córka zdobyła podobną nagrodę, wysyła ją do tejże chałupki, ale córka na to samo pytanie odpowiada niegrzecznie:] *Eh, wsycy-ście brzydki – mróz nazwała siwy, wicher nazwała świstak, desc lórny, miesiąc krzywy i blady i tylko słońce jesce dosyc ładne.* [Zostaje ukarana]. K 21 Rad 190, zob. war. Krz PBL nr 480B.

104 – Mąż/chłop imituje padanie krwawego/śmierdzącego deszczu.

[Mąż znajduje skarb na pańskim gruncie. Bojąc się, by gadatliwa żona nie zdradziła tej tajemnicy, urządza różne dziwy, np.: robi płot z kielbasy, kropi żonę krwią gołębic, imitując padanie krwawego deszczu.] Krz PBL nr 1381, podob. kropi babę gnojówką K 14 Poz 279; śmierdzącym/brzydkim deszczem [= moczem, kałem] Sim Księg 89, LL 1962/1–2/90.

105 – Zbójcy uciekają przed krwawym/ciepłym niby deszczem.

a. [Dziewczyna uciekając przed zbójcami chroni się na drzewie.] *Rozpalili [zbójcy] ogień, a jeden z nich obcinając na drwa gałęzie, obciął iéj jeden palec u nogi, i gdy krew ciurkiem trysnęła na zbójców, ci myśląc, ze to desc pada, posli se dalej w głąb lasu.* K 21 Rad 185, podob. K 8 Krak 180, LL 1960/4–5/64.

b. [Bracia mądry i głupi siedzą na sośnie, pod którą zbójcy liczą pieniądze. Głupi nie może się powstrzymać i oddaje mocz.] *A ci zbójce pedają: „O, jaki téz to ciepły dęscyk z nieba pada”.* [Zbójcy uciekają i zostawiają pieniądze.] Cisz Krak 202; podob. K 3 Kuj 159, K 42 Maz 580.

106 – Toczygroszek/Łomiżelazo . . . osłania przed ognistym deszczem/deszczem i gradem pisklęta orła/gryfa . . .

[Łomiżelazo szuka wyjścia z podziemnego świata.] . . . *naraz posłyszal pisk mlodyk orlat. Patrzy się, co one tak piszczą. A to na nie padał ognisty deszcz i one tak barz piszczały. Podskoczył warciućko i zakrył ik sukmanką.* Jaz Spis 128; [Toczygroszek szuka wyjścia z podziemia.] *Tak tedy nadeszła chmura i zaczął deszcz padać i grad, a jemu się żal zrobiło i wlaź na drzewo i ptaki te poprzykrywał swoją połą od sukni . . .* K 52 Br-Pol 466, podob. Cisz Krak 155.

107 – Zaczął padać deszcz i trzeci syn wyszedł na podwórze, wziął miecz i zaczął wywijać nim nad głową tak szybko, że żadna kropla nie spadła na niego. Sim ŚlOpol 113.

LEGENDY

108 – Abraham/św. Piotr/Jezus nie dosłysz (jest głuchy) i zsyła deszcz, nie gdy oń proszą, ale gdy koszą.

a. *Jest taka legenda, że ten patriarcha żydoski, ojciec rodu żydoskiego, Abraham zmarł i poszed do nieba. . . . Trzeba mu było dać jakąś godziwą funkcję, stanowisko. No i święty Piotr*

mówi: *Ty bedziesz tu kierownikiem takim głównym, hydrologiem, bedziesz puszczał i zatrzymywał deszcz, na ziemi. No a ten staruszek mówi: Dobrze, dobrze, to będzie. Ale to kiedy ten deszcz dawać na ziemi? A on mówi: Wtedy kiedy będę prosić. A staruszek już był przygłuchy i nie usłyszał. Acha! Jak będę kosić. Dobrze, jak będę kosić. Teraz jak zaczynają kosić, to i deszcz zaczyna wtenczas padać!* TN Chołowice 1985, war.: Red. Krasiczyn 1985, Zow Bib 329, podob. Wisła 1901/251, zob. Krz PBL nr 2475.

b. *Dlaczego w sianokosy deszcz pada? (Legiendy z Hrubiszowskiego). Po zmartwychwstaniu Pana Jezusa, szatan, zwyciężony przez Syna Człowieczego, postanowił w jaki bądź sposób dokuczyć zbawionym przez Niego ludziom. Jakoż niedługo czekał na sposobność. W dzień Wniebowstąpienia Pan Jezus poszedł na górę Oliwną i wielka rzesza okrążyła Go. Tu Pan Jezus, błogostawiając ich, wznosił się do Niebios i tak mówił: „Jeżeli będziecie głodni – proście, a nakarmię was, jeżeli będziecie spragnieni, a napoję was; jeżeli będziecie potrzebowali pociechy – proście, a pocieszę was”. Już obłok zakrywał Pana Jezusa, gdy On przypomniał sobie, że nic nie mówił o deszczu. Więc się odzywa: „A jeżeli wam będzie potrzeba deszczu. . .”. – „To będziemy prosić” – odpowiadają uczniowie. Ale szatan nie drzemał: Naraz zrywa się straszna burza, grzmot zmienia się grzmotem, piorun – piorunem. Pan Jezus nie słyszy ostatnich słów uczniów: zdaje Mu się, że mówili: „. . . to będziemy kosić.” Dlatego też ilekroć włościanin wynosi kosę z komory, ilekroć po łąkach rozlega się wesoły brzęk kos, Pan Jezus, przyjmując to jako prośbę o deszcz, zsyła go na smutek ludziom, a na pociechę szatanowi, który w ten sposób dokonał swej zemsty. Wisła 1900/99.*

109 – *Kiedy Matka Boska wyprata pieluszki z Chrystusa i to było w sobotę, i padał deszcz, i ona nie miała gdzie wysuszyć, bo mały domek był w Mazarecie, wtedy ona zaczęła się modlić, że jak to będzie. Że to dziecko nie będzie miało gdzie spać. I wtedy chmury się rozstąpiły, zajaśniało gorące, ciepłe słońce i te pieluszki wyschły. I odtąd taka legenda była, że odtąd co sobota musi choć parę minut słońce się pokazać.* TN Motycz 1985, zob. też: Zow Bib 263, Drab Podl 49.

110 – *Była ogromna powódź. I obraz Matki Boskiej Łaskawej przyplłynął i stanął w Ciechosławicach. . . . A obraz jest taki cudowny, że niech będzie posucha, to [ludzie] idą siedem kilometrów z prośbą o deszcz i zawsze deszcz uproszą.* Grodz Łęcz 59.

111 – **Św. Stanisław ze Szczepanowa za pobicie karze zatrzymaniem deszczu.**

[Św. Stanisław ze Szczepanowa] urwał raz . . . jak był jeszcze studentem, grochu i za to go chłopci pobili. Za karę nie było trzy miesiące dysca . . . [Ale na prośbę chłopów św. Stanisław uległ i] powiedział: No, idźcie, już on tam będzie wnetki. I ledwo uszli pięć stojanek, wysła taka mała chmurka i zlał dysc rzesista. LL 1987/4–6/29.

112 – **Kania pragnie deszczu, bo: a. zamaćła w studni Matki Boskiej, b. próżnowała, gdy inne ptaki kopały staw, c. jako kobieta nie dała Jezusowi wody, d. wykrada dzieci.**

a. *Jak Najświętsza Paniienka żyła na świecie, miała studzienkę, a kania wsze mąciła i (jej) wodę. Tak Pán Bóg ją za to ukárał, i teraz nie wolno i pić wody, jaz dysc leje, i latego to kania tak wycekuje dysca.* Wisła 1893/109, przedruk: Mat NTarg 11; zob. Krz PBL nr 2537.

b. *„Raz Pan Bóg rozdawał ptakom dołki na wodę. Kania nie chciała brać: *Ja się i z liścia napiję* – powiedziała. To też nie wolno jej teraz siadać na ziemi i pić, tylko musi czekać na deszcz i pić z liścia. Dlatego, gdy długo deszczu nie ma, kania lata nad lasem i woła: *Piić, piić, piić!* Wisła 1902/624; podob.: Kania nie chciała iść kopać rzeki . . . powiedziała, że jej wystarczy ta woda, co będzie na listku i na kamieniu. Pan Bóg się zgniewał i zabronił jej pić z rzeki . . . ZWAK 1891/266; Kiedy wszystkie ptaki były zajęte robieniem stawu, ażeby mieć wodę do picia, kania nie chciała wziąć udziału w wspólnej pracy. Nie ma więc teraz prawa pić innej wody, tylko tę, która zostanie po deszczu na kamieniu i spragniona ciągle woła: „piić”, na co inne ptaki odpowiadają jej: *Nie robiłaś koło stawu niic.* ZWAK 1887/43; Kania wciąż prosi o deszcz, ale jak nie może go się doczekać, wtedy pije wodę z kałuży i w brudnych*

dołach. Pije, bo musi, bo kiedyś popadła w ciężki grzech. Dek Sier 188; Nie chciała ptaszkom dopomóc przy kopaniu źródeł; musi więc podczas deszczu dziób otworzyć i czekać, aż się jej naleje. Dlatego też, gdy zaczniesz wołać pić, deszcz wkrótce spadnie. ZWAK 1881/134, podob. ZWAK 1883/114, Cisz Sławk 193; zob. Krz PBL nr 2537.

c. [Jezus, chodząc po świecie, prosił kobietę, która piekła chleb, o wodę.] *Krzyknęła więc ze złością: Idź na pole, a otwórz gardło, to może ci z nieba deszcz spadnie, bo u mnie dla włóczęgów nie ma wody! Pan Jezus powiedział jej na to: Będziesz ty sama pić wodę z nieba. I zamienił ją w kanię, a ona teraz nie śmie brać wody z rzeki, tylko musi dziób otwierać i czekać deszczu, żeby się napić.* K 53 Lit 368.

113 – Żoła za karę, że próżnowała, gdy inne ptaki kopały morze, może pić tylko wodę deszczową.

Żoła woła: „Pi-ć! pi-ć!” Ona woła dyscu, bo jej nie wolno pić ze ziemi, tyła z listka, za to, że jak wszystko ptastwo kopało morze, to ona przysła i zasypała, a sama kopać nie chciała. ZWAK 1884/294, zob. Krz PBL nr 2537.

OPOWIEŚCI WIERZENIOWE I ZAPISY WIERZEŃ

114 – A jedne cząstki wody [przy stworzeniu świata] *Bóg podniósł do góry, na swoje ubchody. Podniósł je do góry. Bo my ni wiemy, z czego te chmury, prawda? Że deszcz leje.* Etnl 1990 Mat 183.

115 – Bo przecież jest tak, że gdzieś obłok się ópuści, kawatek. I to wodny obłok. Jak idzie, idzie, deszcz pada, prawda? Etnl 1990 Mat 174.

116 – Jak Pan Bog strącił archanioła z nieba . . . , oddał mu piekło. Archanioł ten z dziewięcioma chórami strąconych aniołów, czyli odtąd już złych duchów, leciał z nieba w piekło przez dziewięć nocy, dziewięć godzin, dziewięć kwadransy i dziewięć sekund w postaci najdrobniejszego deszczu, którego każda kropelka była jednym złym duchem, czyli *sralą*, psoty robiącym. Dużo złego deszczu dostało się na ziemię i gdzie przypadkiem w jakie miejsce padła która z kropli, czyli duch zły, to tam straszny w tym miejscu o północy lub o dwunastej godz[inie] też [i] straszny będzie do sądnego dnia. K 73 Krak 3/103.

117 – Śnieg lub grad znajduje się w swojej chmurze, tj. mamy trzy rodzaje chmur: jedna zawiera w sobie deszcz, druga śnieg, a trzecia grad. Gdy jedną z nich *planetnik* nadciągnie, wtedy z chmury wylatuje to, co ona w sobie zawiera. Pol Rud 99.

118 – Płamentnik (planetnik) jest to sobie zwyczajny chłop, urodzony wszelako pod taką „płamentą”, że w razie potrzeby spuszcza ją po niego chmury na ziemię i zabierają go z sobą, aby je prowadził w okolice, gdzie według woli Bożej ma być grad, deszcz i inne nawałnice. Lud 1902/356, podob. Święt Nadr 513.

119 – [Planetnik tłumaczy chłopu, dlaczego słychać grzmoty] Oto, bo widzisz, my na planetach mamy pełne zastronia wody, zastronia są takie jak u was po stodołach, jeno tysiąc razy większe, a jest ich na każdej planecie po dziesięć, dlatego, żeby było pod dostatkiem wody. Skoro tylko z jednego zastronia woda deszczem wypada, to zaraz przelewamy do niego wodę z wyższego przedziatu, a wtedy to następuje straszny huk, czyli grzmoty. Fed Żar 298.

120 – Płanetnicy biorą wodę na deszcz z Morza Czarnego / wyciągają chmury z bagien.

a. [Deszcz biorą płanetnicy z Morza Czarnego.] K 7 Krak 36, 49, 51, podob. K 73 Krak 3/96; →grad, władza nad gradem.

b. [Płanetnicy] chmury wyciągają z bagien . . . i dlatego z deszczem mogą spadać na ziemię żaby i inne błotne zwierzęta, które zostały zagarnięte w górę wraz z chmurami. Kul Rop 296.

121 – Płanetnicy ciągną chmury z deszczem / noszą chmury na plecach / przepychają je żelaznymi dragami, a gdy się zmęczą, upuszczają je / gdy deszczu potrzeba, dziurawią chmury wierzchołkiem kapelusza.

a. *Chmury ciągną płanetniki, którzy, gdy potrzeba deszczu, dziurawią je wierzchołkiem kończystym swego kapelusza i otworami spływa woda, którą wiatr na krople rozdrabnia.* Wisła 1893/113–114, przedruk Mat NTarg 9.

b. Ciężka ich praca [chmurników] nie ustaje ani na chwilę. Skoro chmury, niby wielkie łodzie, napełnili wodą, ciągną je teraz, gdzie potrzeba łańcuchami, niekiedy srebrnymi, albo wiosłują . . . Jeżeli jest ich za mało, a chmura zanadto ciężka, iż jej nie zdołają udźwignąć, wtedy następuje oberwanie się chmury i ulewa nagła, olbrzymia. Jeżeli zaś nie ma zbyt ciężaru, to tylko przez dziurki w chmurach przelewają wodę na ziemię, albo wychlastują ją z łodzi szuflami. My tę spadającą wodę nazywamy deszczem. Wisła 1898/597 Krakowskie, podob. Wisła 1898/585, Udz Krak 94–95.

c. Chmury przenoszą *płanetniki*, noszą je na plecach i gdy się któryś bardzo zmęczy, to upuszcza chmurę i pada deszcz. Peł Dem 60; Gdy chmura jest za ciężka i nie może jej udźwignąć, wtedy deszczem lunie na ziemię, albo gradem sypnie. Udz Krak 94, podob. Nitsch Tek 176.

d. *Kiej się powróz urwie płanetnikowi, chmura z deszczem upada.* K 7 Krak 33, podob. K 19 Kiel 197.

e. *Wodzi on [płanetnik] deszcze za sobą.* ZWAK 1890/187.

f. *Żelaznymi dragami przepychamy [płanetnicy] z jednego miejsca na drugie planety [tj. chmury], boby was [ludzi] woda na nic zalała; a gdzie odpoczywamy, tam na ziemię deszcz pada. A jak się popijemy . . . to nieraz całe tygodnie śpimy, a tymczasem chmura sobie stoi, deszcz na ziemię wciąż w jedno i to samo miejsce wali, aż póki się nie ockniemy.* Fed Żar 297–298.

g. [Płanetnicy, manewrując chmurami, zderzają je ze sobą (błąd w nawigacji), wtedy pada rześisty deszcz.] Kul Wiel 3/518; [Płanetnicy naprowadzają chmury deszczowe.] K 51 Sa-Kr 50; „jeżdżą na chmurach i zsyłają na pola deszcze, grady, a kiedy indziej wypomopowują do chmur wodę za pomocą tęczy.” Gór Lim 63.

122 – [Smok (sługa płanetników) wozi na swych plecach chmury deszczowe i gradowe.] K 19 Kiel 197, zob. też Peł Dem 67.

123 – Płanetnicy robią deszcz i grad.

[Zadaniem płanetników jest robić deszcz i grad.] Wisła 1887/70, przedruk Lud 1948/255, podob. Cisz Sławk 155, K 19 Kiel 197, ZWAK 1887/5.

124 – Płanetnicy gospodarują/rządzą deszczem/gradem/chmurami/wiatrem.

[Płanetnicy] uchwalają, czy ma być deszcz, czy pogoda, a jak deszcz, to czy mały, czy wielki. Peł Dem 79; [rządzą deszczem, gradem i chmurami] MAAE 1904/8, Wisła 1898/585, K 19 Kiel 197, K 21 Rad 145, Baz Tatr 85, 86, Kul Rop 298; [wiedzą, jaka ma być pogoda] ZWAK 1886/113, podob. Święt Nadr 513, Udz Krak 94–5, MAAE 1908/128, Wisła 1902/439.

125 – Płanetnik karze deszczem/gradem, ale oszczędza pole tego, kto mu pomaga.

a. [Płanetnik] zalewa deszczem całe wsie, [gdy się na kogo zagniewa] K 7 Krak 50; aby się na kim pomścić, sprowadzając na jego pole deszcz i grad MAAE 1904/8, może także karać, np. za pracę w dzień Wielkiejnocy K 7 Krak 50.

b. [Płanetnicy rąbali lód na stawie, chłop pomógł im w pracy. W nagrodę dali mu krzyżyki, które kazali powbić w swoje pole.] *I temu chłopu nic nie wybiło.* MAAE 1908/129, podob. K 51 Sa-Kr 52.

c. [Płanetnik ostrzega ludzi przed deszczem.] Baz Tatr 86.

126 – Płanetnicy spadają z deszczem na ziemię.

Jak sie chmura casem "oberwała, to płanetniki sie zostali na ziyimi. Beli tag uzbrojoni, ze mieli poduski na ramieniach, co czszymali chmure na drogach. Nitsch Tek 176; Płanetnicy leżeli na łąkach po deszczach MAAE 1908/128, [spadają z deszczem] Wisła 1887/70, Wisła 1900/57, MAAE 1908/128, Mosz Kul 2/656, podob. Peł Dem 66.

PISANA POEZJA CHŁOPSKA

127 – *Ludzie płaco, serca mglejo / We dnie, w nocy desce lejo / Proście Boga, bracia chłopi / Święta ziemia juz sie topi / Proście Boga i Maryje / Na polu wszystko gnije.* Grzeg Wier 42.

128 – *Często, oraz z deszczami, pioruny spadaią / oraz łaski, y karę ludzie z nieba maią. / Żywe Niebo są Oczy Maryi, acz z niego / nie piorunu, lecz deszczu czekay obfitego. Łzy deszczem, deszcz są łaski, co kropla, to morze, / Piekoszowski iest O b r a z zawsze w takiej porze.* K 21 Rad 232 [wiersz pod wizerunkiem Matki Boskiej z Dzieciątkiem].

129 – *Ziarno wczoraj rzucone / złotymi kroplami deszczu / zamieniło pole w skrzydła / ukochane, zielone.* [S. Cebulski] Szcz Ant 234.

130 – *Z ziarnami żyta w oczach / z jasnym słońcem u ramion / chodzi wśród pól siewno- czas / całując ziemią zoraną / niekiedy idzie miedzą / ostrzega cicho siewcę / że zachmurzone niebo / rychło zapłacze deszczem.* [J. Pocełk] Wer Ojcz 124.

131 – *Deszcz jak perły / Leci z nieboskłonu / Milczący cichy / Nie / Słychać słowa / Co w szelest zakute / Błyskawica rozdarła / Niebo na dwie połowy.* [F. Chramęga] Szcz Ant 260.

132 – *Aż nagle jak z jakiegoś wiosennego sopła / Spada na ziemię pierwsza duża deszczu kropla. / Za nią druga, trzecia, wicher porywisty wieje, / A za chwilę z niebieskich czeluści deszczu potok leje, / Ciemno dookoła, niebo rozdziera i szarpie strzała błyskawicy, / Drzewa się uginają i jęczą pod naporem nawałnicy.* [T. Sapieha] Szcz Ant 682–683.

133 – *Wystarczy – deszcz zbawienny / zmywający szarość i pył, / co rodzi zieleń, a barwy kwiatów / zamyka w kielichy piękną.* [A. Zborowska] TL 1992/1–2/5.

BIBLIOGRAFIA: Bied Sym 66–67; Chev Dic 2/309–314; De Vries Dic 379–380; Dem Sym 203; Duf SNT 220–221; Duf STB 110, 537, 637, 838, 1058–1059; El Trak 45, 82–85, 92, 189; For Sym 105–107, F r a z e r James George, *Magiczna władza nad pogodą*, [w:] tegoż, *Złota gałąź*, Warszawa 1996, s. 82–98; Giey Mit 62–63; Grim Słow 289; G u r a A. V., *Dožd' vo vremja svad'by*, [w:] *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, Moskva 1986, s. 30–33; GamIv Ind 677–680; Herd Lek 31; Kop SSym 66–68; Kow Lek 80–84; Lur Słow 41–42; M a j e r - B a r a n o w s k a Urszula, *Deszcz i jego zapładniająca funkcja*, „Akcent” 1986, nr 4, s. 30–36; Mif Tok 1/240; Mosz Kul 2/713; Slav Tol 2/106–113; S t r z a ł k o w s k a Aniela, *Deszcz* (wersja wstępna hasła, mps, 1987); T o l s t o j N. I., *Ešče raz o teme „tuči-govjada, dožd'-moloko”*, [w:] *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, Moskva 1994, s. 3–16; T o l s t y e N. I. i S., *Zametki po slavjanskomu jazyčestvu. 2. Vyzyvanie doždja v Poles'e*, [w:] *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, Moskva 1978, s. 95–130; Unt Żyd 193; Wört Hoff 1/666; Żajw Ukr 198–199.

→ BŁOTO, BŁYSKAWICA, BURZA, CIEPŁO, CHMURA, CHMURA DESZCZOWA, DESZCZ MAJOWY, DESZCZ KAMIENNY, DESZCZ OGNISTY, DESZCZÓWKA, DYM, GRAD, GRZMOT, KAMIEŃ CZŁEKOKSZTAŁTNY, KSIĘŻYC, MRÓZ, PIORUN, POGODA, POTOP, POWÓDŹ, ROSA, SŁOŃCE, ŚNIEG, ŚWIAT, TĘCZA, WIATR, WODA, ZIEMIA.

Jerzy Bartmiński, Joanna Szadura

DESZCZÓWKA

Wstęp. Eksplikacja: Nazwy. Opozycje. Własności. Lokalizacja. Czas. Obiekt. Wykorzystanie. Ekwiwalencja. Symbolika. **Bibliografia.**

Woda, która spada z nieba, zapładnia i posila ziemię, to gwarant życia, płodności i zdrowia. Jest to woda czysta i młoda, dlatego stosowano ją w praktykach magicznych i leczniczych, szczególnie w leczeniu chorób skóry i oczu. Wysoko ceniono deszczówkę wiosenną i zbieraną w dniu św. Pawła (28 IV).

Praktyka gromadzenia wody deszczowej i jej rytualnego oraz praktycznego wykorzystania była znana wielu kulturom. Zbiorniki na deszczówkę i specjalne jej odprowadzenia budowali Majowie, Chińczycy oraz starożytni Rzymianie Bieg Kaleb 361. Zgodnie z indyjskimi i semickimi wyobrażeniami, obmycie ciała lub pokropienie go wodą deszczową (z nieba), czy też zaczerpnięta ze świętych źródeł (z ziemi), miało mieć moc oczyszczającą Kow Lek 81 i ochronną Bieg Kaleb 361. W kulturze żydowskiej deszczówka to woda koszerne (tj. stosowna). By ją zebrać, budowano specjalne zbiorniki na dachach. Rytualne kąpiele oczyszczające w tych *wodach życia* zalecane były żydowskim kobietom po menstruacji, przed ślubem i po porodzie (do osiągnięcia czystości rytualnej pożycia małżeńskiego) Bieg Mat 94; w związku z tym, że nieczystość kobiet mogła przejść na mężczyzn, oczyszczali się i oni (szczególnie przed Jom Kipur i szabasem) Unt Żyd 193. W mykwie (łaźni) myto również naczynia kupione od nie-Żydów Unt Żyd 193. Wedle wierzeń ludów europejskich, deszczówka zebrana w czyste naczynie (zwłaszcza w Dzień Wniebowstąpienia i prosto z nieba) ma sprzyjającą moc De Vries Dic 380.

* * *

≡ **Deszczówka**, też **deżdżówka** Karł SJP, to ‘woda z deszczu’ – analogicznie jak *śniegówka* ‘woda śniegowa’, *kranówka* ‘woda z kranu’ – utworzona formantem *-ówka*, wykorzystanym do utworzenia nazwy płynów, por. *pępówka*, *księżycówka*, *bocianówka*, *wiśniówka*. W podobnym znaczeniu funkcjonuje **dżdżownica** (od *deżdż* ‘deszcz’) SGP PAN 7/340, opisowo też **woda deszczowa** K 7 Krak 144, **dżdżysta woda** NKPP Jan św. Chrzciiciel 1, a we współczesnej polszczyźnie ogólnej – **woda opadowa**.

Wtórnie **deszczówką** nazywa się także: ‘chroniący przed deszczem nieprzemakalny kaptur, parasolkę i rodzaj kaloszy damskich’ (zwykle w l. mn.), ‘rodzaj cienkiego (czyli przypominającego konsystencją wodę) wina’, ‘rurę kanalizacyjną służącą do odprowadzania wody deszczowej’, ‘ukleję (rybę żerującą podczas deszczu)’.

↔ D., uważana za wodę żywą, młodą jest przeciwstawiana wodom stojącym (np. w stawach) – martwym, starym K 15 Poz 5, →woda.

○ D. jest czysta (w przeciwieństwie do wody z kałuży, →kałuża) i miękka: *deszczówka to miękka woda* TN Krasieczyn 1985, tj. woda o małej zawartości soli, głównie wapniowych.

D. sprawia, że wszystko rośnie. Wierzono, że jeśli stać pod deszczem, szczególnie pierwszym deszczem wiosennym, to się urośnie Wisła 1905/169, →deszcz majowy.

Zebrana w dziuplach uważana była za świętą K 51 Sa-Kr 54.

△ Szczególne własności ma mieć D. która zbiera się na/w ważnych, z kulturowego punktu widzenia, obiektach, np. w wydrążeniach kamieni polnych K 15 Poz 74, Kul Wiel 3/494, 3/516, w wykrocie drzewa Kot San 172, w dziuplach K 51 Sa-Kr 54, we wgłębieniach między konarami drzew (nazywanych *studzienkami*) Kot Podg 80. Ceniono również D. spadłą z okapu (w myśl zasady *Co w okapie, to i skapie* Bieg Koleb 97). Sądono także, że woda deszczowa nabiera własności obiektów, na których pozostaje, np. na *tajnie krowskim* Święt Nadr 611, 633, na niektórych roślinach (np. szczeci leśnej), zob. niżej.

∞ D. zebraną w dniu św. Pawła (28 IV – koniec kwietnia dla roku agrarnego był bardzo ważnym okresem prognostycznym; deszcz padający w tym dniu to znak urodzajnego roku) leczono różne choroby i zabezpieczano nasiona przed siewem (lejąc w nie wodę deszczową) K 7 Krak 175. Do zabiegów magicznych używano D. zebranej przed wschodem słońca Kot San 172.

◆ D. *łapie się/zbiera* powsz. Jej nadmiar *odprowadza się/wyprowadza* specjalnymi odpływami powsz.

♣ D. to woda, która raczej się nie pije, bo jest pozbawiona wszelkich minerałów, jakie zawiera →woda źródłana. Wedle legend żoła 113 i kania spijają resztki wody deszczowej 112 z liści 112b, z kamienia 112b, Bieg Koleb 191; spadłą z nieba 112c; *z kałuży i w brudnych dołach. Pije, bo musi, bo kiedyś popadła w ciężki grzech* Dek Sier 188. Stąd też fraz. *jak kania dżdżu czeka (pragnie i in.)* NKPP kania 1, →deszcz.

D. natomiast świetnie nadaje się do mycia: ma powodować, że umyta nią dziewczyna jest piękna Bieg Koleb 191, 360, ma zdrowe i piękne włosy Wisła 1895/503, Gaj Rozw 59, Święt Nadr 629, Gór Lim 60, *bo deszczówka do mycia głowy jest dobra* TN Krasieczyn 1985. Szczególnie ceniono *deszczówkę marcową* K 7 Krak 143 i pierwszą D. majową, podobne własności przypisywano wodzie źródlanej i rosie. Sądono także, że woda deszczowa, polana na głowę z wylenionej skórki węża, sprawi, że włosy będą się kręcić Święt Nadr 629. Obmycie D. ma czynić cerę białą Wisła 1889/508. Uważano przy tym, że deszczówka marcowa chroni skórę od piegów K 7 Krak 144, K 23 Kal 79, podobnie jak zebrana w czasie grzmotów i piorunów K 7 Krak 144, Bieg Koleb 369, zaś majowa wybiela opaloną skórę twarzy Wisła 1889/508–509.

Mycie lub kąpanie w wodzie deszczowej ma być sposobem skutecznym w różnego rodzaju chorobach, np. przeciw wycieńczeniu (angielskiej chorobie): „Wieczorem nabiera się w milczeniu, nie oglądając się po za siebie, wody deszczowej pełne wiadro, wlewa się do balji, trzy razy przeprowadza się w tej wodzie łeb koński od wschodu ku zachodowi i kąpie się dziecko, koszulę zaś jego drze się przez pół. W końcu odnosi się znów, nic nie mówiąc i nie oglądając się, wodę i koszulę do dołu” Bieg Koleb 369.

Zabraniano jednak używania D. do pierwszej kąpieli dziecka, „bo choroby wszelkie będzie w siebie wciągało” K 26 Maz 94, podob. K 42 Maz 393, bo mu będzie ciec z ucha Bieg Mat 140.

W pieśniach ludowych *ukąpanie* przez deszcz, *wykołysanie* przez wiatr, *ozłocenie* przez słońko to warunki, których spełnienie sprawia, że góral staje się mężczyzną: *Urośtek jak sosna w lesie przy jałowcaku, desczyk mie wykapał na holi przy owcaku. Desczyk mie wykapoł, słońko ozłociło* 86b.

D. powsz. używano do prania TN Krasiczyn 1985. Jest wykorzystywana do podlewania roślin w ogrodzie i w domu powsz.

D. stosowano również w praktykach leczniczych i magicznych. Zebranej między liśćmi szczeci leśnej, używa się, aby wzmocnić słabe oczy ZWAK 1882/249; nikną też od niej liszaje i wrzody ZWAK 1882/249; w wodzie deszczowej, która spadła ze strzechy w cebrzyk postawiony na sosze (*socha* jeden z 4 słupów ścian chaty); kurzajek pozbywano się, maczając je trzykrotnie w wodzie *po deszczu*, jaka zgromadziła się na *łajnie krówskim* Święt Nadr 611; przeciw żółtaczce zalecano przeglądanie się w D., jaka osiadła na *krówskim łajnie* Święt Nadr 633, w przekonaniu, że żółte pójdzie do żółtego Bieg Lecz 225; od bólu zębów – obcięte w piątek paznokcie zawijano w papierek i zakopywano w dołku pod rynną lub strzechę, gdzie spada D. K 46 Ka-S 468. Woda zebrana ze *studzienki* (wgłębienie między rozgałęzieniami stuletniego buka) była zalecana na *gościec* Kot Podg 80.

Wierzono, że jeśli dziewczyna posmaruje skronie D. zebraną w wydrążeniach kamieni polnych, będzie znać myśli interesujących ją mężczyzn K 15 Poz 74, Kul Wiel 3/494, 3/516. Obmycie strzelby wodą deszczową zebraną z wykrotu drzewa szpilkowego przed wschodem słońca miało czynić strzelbę celną Kot San 172.

≈ D., → wodę źródlaną i → rosę łączy podobna charakterystyka kulturowa (ujmowanie ich w kategoriach czystej życiodajnej wody). Często używano ich wymiennie, np. do mycia włosów K 7 Krak 143, a także w praktykach magicznych K 15 Poz 74, Kul Wiel 3/494.

✠ D. przez swe pochodzenie z nieba symbolizuje świętość K 51 Sa-Kr 54, czystość i życie K 15 Poz 5 oraz młodość, zdrowie i urodę Bieg Koleb 360.

BIBLIOGRAFIA: De Vries Dic 380, Kow Lek 81, Unt Żyd 193.

→ DESZCZ, DESZCZ MAJOWY, KAŁUŻA, ROSA, WODA, WODA ŹRÓDLANA.

Joanna Szadura

DESZCZ MAJOWY

Wstęp. Eksplikacja: Działania sprawcze. Przepowiednie. Ekwiwalencje. Symbolika.
Dokumentacja →deszcz. **Bibliografia.**

Kulturowa charakterystyka deszczu majowego jest związana z cyklem wegetatywnym, bo padający w maju deszcz sprawia, że wszystko rośnie bujnie i zdrowo, jest gwarantem dobrych plonów. Potoczne wyobrażenie dobrze oddaje wiersz Leopolda Staffa pt. „Deszcz majowy”: *Z nieba złoty deszczyk leci. / Maj na ziemi! Deszcz o wiośnie / Kogo zmoczy, ten urośnie. / Świeżą trawę skropi rosą, / Będziem*

po niej biegać boso, / Będziem wstrząsać mokre drzewa, / Niech nas zlewa, niech nas zlewa. / Rosi deszczyk nam na głowy, / Srebrny, złoty, brylantowy. / Iskry, perły i diamenty / Lecą z chmury uśmiechniętej. / To klejnoty, a nie deszcze... / Jeszcze, jeszcze... Jak szeleszcze, / Szepce, szemrze, szumi, śpiewa... / Trawy cieszą się i drzewa. [...] Wszystko razem w żywej rzeszy / Dżdżem się cieszy, dżdżem się śmieszy... W kulturze ludowej deszcz majowy zachowuje archaiczne konotacje płodnościowe.

Nazwa miesiąca – obecna w wielu językach europejskich – wywodzi się od rzymskiej bogini przyrody *Mai* Bor SE 310 (jej greckim odpowiednikiem była *Maia* „Mateczka” Kemp SInd 267).

Przez Słowiain maj był postrzegany jako „miesiąc kwiatów” Mosz Kul 2/152, stąd w języku czeskim piąty miesiąc to *květen*, a w polskim *maić* to ‘przystroić kwiatami, zielenią’, *maik* to m.in. ‘zielone gałązki przystrojone wstążkami obnoszone przez dziewczęta na powitanie wiosny’. Deszcz majowy kojarzył się z eksplozją wiosny. Ranga deszczu majowego podkreślana jest m.in. przez Ukraińców, wedle których jak wypadną w maju trzy dobre deszcze – to dadzą chleba na trzy lata, a jak deszczu nie będzie, to i trzcina nie wyrosnie Żajw Ukr 198.

* * *

□ *Deszcz majowy* jest ciepły i mile witany 6, w przeciwieństwie do deszczu jesiennego, →deszcz. Potoczne porzekadło głosi, że w maju deszczu nigdy za wiele Gaj Rozw 134, bo wedle przysł.: *Kiedy mokry maj, będzie żytko jako gaj* 31, a w polu będzie jak w raj 48 Ta-Rz 261. D.M. sprawia, że wszystko rośnie Wisła 1895/503, Wisła 1905/169, dlatego zalecano, szczególnie małym dzieciom, chodzenie po nim z gołą głową, tak by się zupełnie przemoczyły Wisła 1895/503, Bieg Kaleb 217, 370, Gaj Rozw 59, Red. Lubartów 2012. W piosence dla dzieci: *Co pokropi deszcz majowy, jestem wyższy o pół głowy* Red. Lubartów 2012. Funkcjonuje też przekonanie, że zmoczone D.M. dzieci szybciej zaczynają mówić Red. Lubartów 2012.

D.M. dodaje urody i zdrowia: ma sprawiać, że cera jest biała Wisła 1889/509, a włosy zdrowe i piękne Wisła 1895/503, Gaj Rozw 59, Święt Nadr 629, Gór Lim 60; aby robaki nie jadły kapusty, uważano, że należy w deszczówce majowej wymoczyć rozsądę ZWAK 1879/11, →deszczówka, →rosa, →woda źródłana.

W tekstach ludowych utrwalona też płodnościowa funkcja D.M.: *Deszczyk majowy chłopakom na głowy, dziewczynom na brzuchy, będą mieć najduchy* Red. Kraśnik Lubelski 2011. W pieśni *po deszczyku, po majowym* chodzi dziewczyna szukająca miłości Pawl Mer 80–81.

♠ (a) Przepowiednie pogodowe: *Gdy maj wilgotny, dodaje otuchy, a gdy suchy, to i rok suchy* Bich Przep 88; *Gdy w maju plucha, w czerwcu posucha* NKPP maj 8; *Po mokrym maju zwykł następować suchy czerwiec* Kolb Przep 34; i odwrotnie – *Gdy maj skwarem zieje, to w lipcu poleje* Bich Przep 88.

(b) Przepowiednie agrarne: D.M. jest zapowiedzią urodzaju 31: *Jak deszcz w maju, to chleb w kraju* Bich Przep 88; *Deszcz majowy, chleb gotowy; Jeśli w maju deszcze na dworze, to jesienią chleb w komorze* Red. Łukówiec 2012, bo jak mówi przysłowie: *Majowe błoto, to je złoto* NKPP maj 18, war. Bich Przep 88. Ale też: *Pierwszego maja*

deszcz, nieurodzaju wieszcz 32, bo tylko Jeśli ładny pierwszy maj, żytko będzie niby gaj Bich Przep 90. Urodzaju spodziewano się, gdy padało w dniu św. Floriana (4 V) 33. Nieurodzaj winogron ma natomiast być zapowiadany przez deszcz w dniu św. Urbana (25 V) ZWAK 1882/171, por. przysł.: *Gdy deszcz na św. Urbana, mały profit z winobrania* Bich Przep 96.

(c) *Kiedy pierwszy maj płacze, będą chude klacze* NKPP maj 16; a *Gdy deszcz w Jakubówkę* (patronem 1 maja jest św. Jakub), *nie zobaczysz dębówkę* (tj. giną żołędzie) Kolb Przep 36.

≈ D.M., →wodę źródlaną i →rosę łączy ujmowanie ich w kategoriach wody czystej, życiodajnej.

✠ D.M. jest symbolem płodności i urodzaju 6. Kojarzony z miłością i eksplozją sił witalnych, por. w pieśni: *Po deszczach majowych zgina się drzewina, tam mnie miłość pędzi, gdzie ładna dziewczyna* K 73 Krak 2/30.

DOKUMENTACJA → DESZCZ

BIBLIOGRAFIA: Grim Słow 217; Kemp SInd 267–268; Kop SMit 639, 688; Mosz Kul 2/152; Żajw Ukr 198.

→ BŁOTO, DESZCZ, DESZCZÓWKA, ROSA, WODA ŹRÓDLANA.

Joanna Szadura

DESZCZ OGNISTY

Deszcz ognisty to niszczący ogień, który wedle przepowiedni zostanie zesłany z nieba przy końcu świata; to narzędzie mocy nadprzyrodzonej i kary boskiej wymierzonej siłom zła.

Motyw zesłania ognia *niebieskiego* w postaci deszczu to widomy znak mocy Boga, który pojawia się i w *Starym* i w *Nowym Testamencie*, np. w opisie zagłady Sodom i Gomory: *A wtedy spuścił na Sodomę i Gomorę deszcz siarki i ognia od Pana (z nieba)* Rodz 19,24. W innej funkcji występuje w *Pierwszej Księdze Królewskiej*, gdy Eliaz zapowiada, że prawdziwy Bóg objawi się, spuszczając ogień z nieba 1 Krol 18,20–39. W oparciu o prorockie metafory pożaru (Iz 29,6; 30,27–33) Sąd Ostateczny przedstawiany jest jako ogień Duf STB 618.

* * *

Deszcz ognisty 100, nazywany też *deszczem płomienistym* K 45 Gór 544, *siarczystym* 91, *morowym* (bo przynosi śmierć) 100 – to wedle wierzeń ogień, który spadnie na ziemię z nieba na końcu świata; towarzyszyć mu będzie bicie piorunów, zbijanie gór, równanie dolin K 50 Sa-Kr 342, Krzyż WiM 2/145. Jako znak końca świata 100 jest zapowiadany przez proroctwa: *teraz tak przewiadują, że ogniem ta ziemia zniszczona będzie*. Czap Mat 115; świat ma zostać zniszczony przez ognistą planetę K 26

Maz 356. *Ogień spadnie z nieba, wszystkie rzeczy spali* Bart PANLub 3/627; wariantywnie w tejże funkcji pojawiają się *krwawe deszcze z piorunami* Bart PANLub 3/629. Wedle „Wizji nieznanego proroka z Polski” (1939) przy końcu świata w południe na całej kuli ziemskiej będzie szaleć potężna burza, pełna grozy i tak straszna w skutkach, że przypominać będzie biblijny potop. Ma to być straszny deszcz ognisty z nieba, połączony z piorunami i trzęsieniem ziemi. Bóg doświadczy w ten sposób ludzkość, by przypomnieć jej, że to On rządzi światem sv „deszcz ognisty” w Internecie; →świat 152A. Wierzenia te odpowiadają obrazowi znanemu z Apokalipsy św. Jana 20,7–10. W opowieściach wierzeniowych i pieśniach dziadowskich deszcz ognisty pojawia się jako kara, którą Bóg zesłał na biblijną Sodomę i Gomerę: *Nadeszła ta chmura i począł deszcz siarczyny padać, no i wszystko się siarką oblało, no i wybuchło, a potem wszystko było wodą zalane. Do dziś dzień tam morze jest i to takie przezwanie ma martwe, tam ni żadnego żuczka nie ma w wodzie* Zow Bib 119.

W bajce D.O. miał spaść na ziemię, gdyby ludzie ochrztili duszę dziecka, która ukazała się pod postacią świecy: *byłby na ziemię spadł deszcz ognisty i pożogą całą ziemię zniszczył* Wojew Opocz 72, zob. Krz PBL nr 2466. W opowieści wierzeniowej, grom i *deszcz płomienisty* mają odstraszyć śmiałka, który zdobywa kwiat paproci K 45 Gór 544–545.

W legendzie wrocławskiej dotyczącej najazdu w roku 1241, kiedy Tatarzy otoczyli miasto, przeor Czesław wraz z wiernymi wzniesli ku Bogu nabożną pieśń. Chwilę później nieba rozgorzało czerwoną łuną, a Tatarzy ujrzeni zmierzający ku nim D.O., cudem omijający zgromadzonych na Ostrowie Tumskim Ślązaków Kwaśniewski 2010.

DOKUMENTACJA → DESZCZ, ŚWIAT

BIBLIOGRAFIA: Chev Dic 2/309–314; Duf SNT 449; Duf STB 615; Kwaśniewski i Krzysztof, *Legends i podania wrocławskie i dolnośląskie*, Poznań 2010.

→ DESZCZ, DESZCZ KAMIENNY, OGIEŃ, ŚWIAT.

J.S.

DESZCZ KAMIENNY

Deszcz kamienny jest znakiem mocy i boskiego działania 98, LL 1964/4–6/90. Wedle przekazu wierzeniowego z pogranicza wschodniego *na niebiesach jest woda, jest kamieni, jest grad, jest ogień; to Bóg trzyma dla swoich potrzeb* Czap Mat 111. Wierzenie to pozostaje w związku z archaicznymi wyobrażeniami kamiennego sklepienia otaczającego ziemię Mosz Kul 2/21. Związek kamienia i nieba jest utrwalony w językach indoeuropejskich, w których słowo nazywające kamień może oznaczać także niebo (rozumiane jako ‘kamienne sklepienie’) GamIv Ind 2/667, →niebo.

W pieśni dziadowskiej na prośbę króla Sobieskiego Bóg spuszcza *deszcz kamienny* pod Wiedniem na Turków i *wybija ich do jednego* 98. W modlitewce spod

Sanoka niebo drżało, kamienie padały, boskie się groby same otwierały, kiedy otworzył się Boży grób, odezwał się miły Bóg Kot Zn 490. *Wedle przysł. Kiej be psi głose śle w niebiose, to be kamienie padałe z nieba* LL 1964/4–6/90.

DOKUMENTACJA → DESZCZ

→ DESZCZ, DESZCZ OGNISTY, GRAD, KAMIENI, NIEBO, PIORUN.

J.S.